

Tussen Zelf-Spiritualiteit en Religie: een interdisciplinair onderzoek naar New Age in Nederland

Melanie Peelen (Culturele Antropologie) 5710537

Bas Veraar (Filosofie, Politiek & Maatschappij) 5482593

Dylan Strikwerda (Cognitieve & Neurobiologische Psychologie) 3832422

Scriptie: Interdisciplinair onderzoek II (LA3V11003) 2018-2019, blok 2

Liberal Arts & Sciences

Begeleider: Louise Autar

Vakreferenten: Dr. Martijn Oosterbaan (CA), Dr. David Terburg (CNBP) & Dr. Freek Bakker (FPM)

Utrecht University

Inhoudsopgave

<u>Abstract</u>	2
<u>Inleiding</u>	
Algehele introductie	3
Conceptualisering New Age	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Interdisciplinaire verantwoording	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Disciplinaire bijdragen	6

Disciplinaire delen

CA: Het Paradigma van Zelf-Spiritualiteit: New Age en Religieus Individualisme	8
Inleiding	8
Religieuze individualisering	9
Collectieve waarden binnen pluraliteit	11
Autoriteit en New Age	12
New Age in het publieke leven	13
Conclusie	16
Bibliografie	17

Cognitieve en Neurobiologische Psychologie: New Age en het menselijk welzijn	20
Inleiding	20
Coping en het groepsgevoel	20
Het zelf en meditatie	22
Neurotheologie/Spirituele neurowetenschappen	27
Conclusie	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.3
Bibliografie	34

Filosofie, Politiek en Maatschappij: Kant over de implicaties van New Age	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Inleiding	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.8
New Age als tegencultuur	40
Contemplatieve commercie	42
Tweedracht: individualisme versus sociale cohesie	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.3
In conclusio	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.6
Bibliografie	49

<u>Common Ground</u>	50Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
-----------------------------	--

<u>Concluderend: More Comprehensive Understanding</u>	57
<u>Gezamenlijke Bibliografie: (Inleiding, Common Ground & MCU)</u>	62

Abstract:

Deze interdisciplinaire scriptie onderzoekt de voedingsbodem in de moderne Nederlandse samenleving voor de hernieuwde interesse in New Age. Vanuit de disciplines Culturele Antropologie (CA), Cognitieve en Neurobiologische Psychologie (CNBP) en Filosofie, Politiek en Maatschappij (FPM) is een uiteenzetting en evaluatie gemaakt van het gedachtegoed met bijbehorende implicaties en de spirituele expressies van New Age. New Age kwam op als religiositeit ten tijde van een seculariserende Nederlandse samenleving. De traditionele instituties en dogma's, voornamelijk afkomstig uit het Christendom, werden gedeeltelijk verworpen en zo ontstond de hernieuwde interesse in alternatieve religiositeit. New Age is een nieuwere vorm van religiositeit, gericht op het transcenderen van het individu, door middel van contemplatieve therapieën. Deze therapieën zijn gericht op het verminderen van stress, wat bijdraagt aan zowel het individuele welzijn als het idee van 'coping', ofwel de menselijke capaciteit van het omgaan met bepaalde situaties. New Age veronderstelt een holistisch wereldbeeld met een individualistische focus. Omwille van deze individualistische focus wordt New Age wel eens beschreven als een 'pick-and-mix' religie, waarin het individu zelf mag kiezen of bepalen wat waarheid is. Het is gebleken dat New Age voor een significante groep mensen zin- en betekenisgeving kan bieden op dagelijkse basis. De zin- en betekenisgeving heeft, binnen New Age, als ultieme doel om zelfverwerkelijking te bewerkstelligen. De ideeënleer van New Age wordt, zoals duidelijk is geworden, vergezeld door een variëteit aan implicaties voor de Nederlandse samenleving, welke zijn geëvalueerd middels de categorische imperatief van Kant. Aan de hand van de bevindingen in deze scriptie moet geconcludeerd worden dat alternatieve of nieuwe vormen van religiositeit in de Nederlandse samenleving voor een significante groep mensen nog een belangrijke rol spelen. Daarmee is de voedingsbodem voor de hernieuwde interesse in New Age nog altijd aanwezig.

Algehele introductie:

Binnen de academische wereld werd lang verondersteld dat secularisatie een onmisbaar kenmerk is van moderniserende samenlevingen. Er zijn verschillende definities van secularisatie. Dobbelaere definieert secularisatie aan de hand van drie verschillende niveaus: maatschappelijk, organisatorisch en individueel. Het maatschappelijk niveau van secularisatie betekent dat maatschappelijke instituties die werden bestuurd door de kerk in toenemende mate autonoom worden. Het organisatorisch niveau betekent een afname in het aantal mensen dat verbonden is met een religieuze instelling. Het individueel niveau betekent een afname in persoonlijke geloofswaarheden.¹ In de Nederlandse context is secularisatie op maatschappelijk niveau te zien; kerk en staat zijn volledig gescheiden.² Ook op organisatorisch niveau kan men spreken van secularisatie; er is in Nederland sinds 1960 sprake van ontzuiling en de christelijke kerk is in mindere mate belangrijk voor een gevoel van behoren tot een bepaalde gemeenschap.³ Toch is er op individueel niveau een tendens zichtbaar. Het CBS stelt dat ondanks dat het aantal mensen dat een kerkelijke instelling bezoekt daalt, de mate waarin mensen zich aangetrokken voelen tot een godsdienstige levensbeschouwing niet zo hard daalt.⁴ Alternatieve vormen van spiritualiteit nemen in Nederland zelfs toe. Een illustratie van die toename in spiritualiteit is de toename in populariteit van *New Age*. Zo stelt Frank Jaspers dat de populariteit van *New Age* bewegingen (na de opkomst in de jaren zestig van de 20e eeuw) in de jaren negentig weer afnam, maar sinds een aantal jaar juist weer toeneemt. Ruim 29% van de Nederlanders sympathiseert met *New Age* overtuigingen en 8% van de Nederlanders participeert in *New Age* activiteiten.⁵ Deze hernieuwde interesse gaat samen met nieuwe vormen van religieuze organisatie, namelijk toenemend gebruik van media, toenemende commercialisering en meer gedecentraliseerde vormen van autoriteit.⁶ De toename in populariteit van *New Age* en deze nieuwe vormen van religieuze organisatie, laten zien dat in sommige aspecten religie in Nederland een transformatie doormaakt. In deze interdisciplinaire scriptie zullen wij daarom

¹ Karel Dobbelaere in Grace Davie, *The Sociology of Religion* (London: Sage Publications, 2007): 51.

² Ondanks dat kerk en staat in theorie volledig gescheiden zijn is er in de Nederlandse context wel sprake van religieuze scholen, waardoor in de praktijk de staat niet volledig seculier genoemd kan worden, voor meer informatie over religieuze scholen in Nederland zie Ger Snik en Johan De Jong. "Moet een liberale overheid bijzondere scholen bekostigen?" *Pedagogiek* 21, no. 3 (2002): 242-258.

³ Joep de Hart, *Geloven Binnen en Buiten Verband* (Amsterdam: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2014): 9-10.

⁴ Centraal Bureau Statistiek, *Religie aan het begin van de 21ste eeuw* (Den Haag, 2009).

⁵ Frank Jaspers, "From *New Age* to *New Spiritualities*: Secular Sacralizations on the Borders of Religion" in *New Age Spirituality: Rethinking Religion* bewerkt door Steven J. Sutcliffe en Ingvild Saelid Gilhus (London: Routledge, 2013): 197-202.

⁶ Zie bijvoorbeeld: Ann Taves en Michael Kinsella, "Hiding in Plain Sight: the Organizational Forms of "Unorganized Religion"" in *New Age Spirituality: Rethinking Religion* bewerkt door Steven J. Sutcliffe en Ingvild Saelid Gilhus (London: Routledge, 2013): 84-99 en Jeremy Stolow, "Religion, Media and Globalization" in *The New Blackwell Companion to the Sociology of Religion* bewerkt door Bryan S. Turner (Oxford: John Wiley & Sons Ltd, 2010): 544-562.

deze transformatie toelichten door New Age als casestudy te onderzoeken. Onze onderzoeksvraag luidt:

Wat is de voedingsbodem voor de hernieuwde interesse in New Age in de moderne Nederlandse samenleving?

Conceptualisering New Age

Door de inherente pluraliteit van New Age is het van belang om een duidelijke definitie te geven om zo een beter antwoord op de hoofdvraag te kunnen geven. New Age is door academici vaak gekarakteriseerd als doe-het-zelf religie, een spirituele supermarkt of ‘pick-and-mix’ religie.⁷ New Age is ontstaan als cultuurkritische tegenbeweging in de jaren zestig. New Age omvat zowel activiteiten die zich bezighouden met het bovennatuurlijke (zoals paranormale activiteiten) als meer holistische activiteiten gebaseerd op Oosterse religies. In onze scriptie zullen wij ons vooral focussen op dat laatste. In die zin zal onze scriptie zich dan ook richten op hoogopgeleide, vaak autochtone Nederlanders, aangezien het vooral deze groep is, die aangetrokken is tot ‘holistische’ New Age. Zoals beschreven door Hanegraaff bevat New Age in de huidige samenleving elementen van impliciete of expliciete cultuurkritiek, voornamelijk vanuit een ongenoegen met de bestaande dagelijkse realiteit en het gevoel dat er binnen de ‘mainstream’ cultuur geen ruimte is voor belangrijke aspecten van menselijke ervaring.⁸ Hiermee maken New Age bewegingen een onderscheid tussen een imaginaire sociale realiteit gestuurd door de maatschappij en zijn instituties en de werkelijke realiteit, die alleen ervaren kan worden door het ‘Zelf’. Om tot deze realiteit te komen ondernemen mensen bepaalde activiteiten. Deze specifieke activiteiten verschillen per beweging, maar voorbeelden zijn meditatie, yoga, *healing*, en *channeling*. New Age wordt door vele beoefenaars gezien als een anti-dogmatische tegenhanger van het christendom. Waar de nadruk eerst lag op een externe God, ligt de nadruk nu op de persoon zelf; veel New Age beoefenaars spreken dan ook van ‘the God within’.⁹ In deze scriptie zullen wij daarom vooral focussen op de aspecten van zelfontwikkeling binnen New Age en dit plaatsen binnen de religieuze Nederlandse context van afnemend christendom. Het is belangrijk op te merken

⁷ Zie Stef Aupers & Dick Houtman ‘Beyond the Spiritual Supermarket: The Social and Public Significance of New Age Spirituality,’ *Journal of Contemporary Religion* 12, No. 2 (Januari 2007): 201-222.

⁸ Wouter Hanegraaff "New age religion and secularization." *Numen* 47, no. 3 (2000): 288-295.

⁹ Paul Heelas, *The New Age Movement: the Celebration of the Self and the sacralization of Modernity* (Malden: Blackwell Publishers, 1996): 153-160

dat de term New Age een term is, die voornamelijk onder academici wordt gebruikt. Verschillende onderzoekers stellen dat New Age beoefenaars zich tegenwoordig eerder identificeren als spiritueel dan als behorend tot New Age.¹⁰

Interdisciplinaire verantwoording

De beantwoording van onze hoofdvraag vereist een grondige bestudering en integratie van inzichten uit verschillende invalshoeken, zodat er kan worden bijgedragen aan een blootlegging van en een dieper inzicht in de complexe multifactoriële processen die betrokken zijn bij religiositeit in de moderne Nederlandse samenleving.¹¹ Hoewel historische en religieuze perspectieven waardevolle inzichten bieden, beogen wij een dieper inzicht op de toegenomen populariteit van New Age door de vervlochten sociale, cognitieve en morele processen bloot te leggen. Deze met elkaar vervlochten processen vormen de meerdere lagen van een voedingsbodem, welke ten grondslag ligt aan het New Age fenomeen en een geïntegreerd geheel vormt.

In dit onderzoeksproject is er specifiek de keuze gemaakt voor het betrekken van de drie disciplines van Culturele Antropologie (CA), Cognitieve en Neurobiologische Psychologie (CNBP) en Filosofie, Politiek en Maatschappij (FPM), in plaats van de inclusie van Geschiedenis en Religiewetenschappen. omdat deze relevanter zijn om de hoofdvraag vanuit een meer diverse voedingsbodem te beantwoorden. Religie is namelijk als complex, multifactorieel en niet losstaand fenomeen verweven in *New Age* bewegingen en staat in relatie met meerdere processen van de samenleving. Deze relaties zijn door elk van de hiervoor genoemde disciplines al onderzocht, hetgeen verantwoordt waarom Geschiedenis en Religiewetenschappen als disciplines niet zijn meegenomen in het onderzoek. Zo is er al onderzoek gedaan naar het (positieve) effect van meditatie op de psychologie binnen de CNBP. Daarnaast is er onderzoek gedaan naar de commercialisering van yoga en meditatie in het Westen en naar wat de Westerse consument zou kunnen leren van Oosterse religieuze boodschappen.

Om bij onze hoofdvraag via de disciplinaire inzichten tot een *more comprehensive understanding* te komen, is het creëren van een gedeelde horizon middels een interdisciplinaire synthese essentieel, in tegenstelling tot een multidisciplinaire aanpak.¹² Dat

¹⁰ Zie Steven J. Sutcliffe, "New Age, World Religions and Elementary Forms" in *New Age Spirituality: Rethinking Religion* bewerkt door Steven J. Sutcliffe en Ingvild Saelid Gilhus (London: Routledge, 2013): 26. En Frank Jaspers, "From New Age" 199.

¹¹ Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018): 220.

¹² Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018): 95

er een interdisciplinair begrip zal worden verkregen is maatschappelijk relevant, omdat het kan bijdragen aan een diepgaande verklaring van de hernieuwde interesse in New Age en zodanig de betekenis van religiositeit in de huidige maatschappelijke context van de moderne Nederlandse samenleving.

Disciplinaire bijdragen

De discipline Culturele Antropologie (CA) ziet individuele culturen als organisch geïntegreerde gehelen met een eigen interne logica. Cultuur, in het algemeen, wordt beschouwd als de set aan symbolen, rituelen en overtuigingen, welke een samenleving betekenis geeft voor het dagelijkse leven. Voor de interdisciplinaire hoofdvraag betekent dit dat vanuit cultureel antropologische blik geanalyseerd wordt, hoe de toename van Zuid-Aziatische religieuze stromingen in het Westen relateert aan zowel hedendaagse sociale en culturele processen als historische ontwikkelingen. In het bijzonder zal wordt er gekeken naar het verband tussen de populariteit en fascinatie voor Zuid-Aziatische religies en vormen van *Oriëntalisme* en *Othering*. Daarnaast wordt het fenomeen in verband gebracht met concepten zoals globalisering, identiteit, commodificatie en moderniteit. Dit levert een bijdrage aan het onderzoek, omdat het de casestudy en individuele ervaringen relateert aan processen op meso- en macroniveau. Daarnaast zoekt CA niet alleen verklaringen door naar de boodschap van religie zelf te kijken, maar beschouwt de discipline religie als onderhevig aan omvangrijke sociale processen.

Vervolgens levert de Cognitieve en Neurobiologische Psychologie (CNBP) een bijdrage door de complexe biologische en psychologische mechanismen en constructen die betrokken zijn bij de cognitie en het gedrag van het individu te verklaren. Met betrekking tot de hoofdvraag beschouwt deze discipline hoe verschillende religieuze en spirituele aspecten van *New Age*, zoals zelftranscendentie, *coping* en het groepsgevoel, meditatie, en het gebruik van psychedelica en de daarmee verbonden mystieke ervaringen, betrokken zijn bij het menselijk welzijn. Door deze componenten vanuit een neurocognitief perspectief binnen het microniveau van verklaring te betrekken bij de hoofdvraag, wordt er bijgedragen aan een meer concrete en exacte beantwoording.

Afsluitend levert Filosofie, Politiek en Maatschappij (FPM), met de ethiek als instrument, eveneens een bijdrage aan dit onderzoek. Deze discipline erkent de beperktheid van de menselijke cognitie en perceptie. De werkelijkheid wordt als situationeel en aan perspectief onderhevig beschouwd. Het bestaan van een “absolute realiteit”, die boven alles uitstijgt, wordt niet per se erkend, maar wel de representaties ervan, welke de mens ervaart.

Met betrekking tot de hoofdvraag, levert FPM een ethische evaluatie op Kantiaanse grond om de implicaties, welke *New Age* met zich draagt, voor de moderne Nederlandse samenleving uit te lichten. Voor deze ethische evaluatie over het spiritueel expressieve gedachtegoed van *New Age* wordt gebruik gemaakt van de inzichten en bijbehorende concepten uit de andere twee disciplines. Dit leidt tot een objectiever en meer kritisch begrip van *New Age*.

Het Paradigma van Zelf-Spiritualiteit: New Age en Religieus Individualisme

Melanie Peelen - 5710537

Inleiding

De laatste jaren lijkt religiositeit in Nederland een transformatie door te maken. Allereerst is de dominante religie in West-Europa, het christendom, langzaam in verval geraakt. Dit blijkt onder andere door de afname van het aantal mensen dat verbonden is met de kerk en een afname in het aantal kerkbezoeken in het algemeen.¹³ Zoals beschreven door Koster et al., is Nederland een van de meest geseclariseerde en minst traditioneel christelijke landen ter wereld.¹⁴ Ondanks dat christendom als traditionele religie in verval is geraakt, betekent dit niet dat mensen minder zijn gaan *geloven*. Zo daalt de mate waarin mensen zich aangetrokken voelen tot een godsdienstige levensbeschouwing niet zo drastisch als het aantal mensen dat verbonden is met een kerkelijke instelling. Alternatieve vormen van spiritualiteit nemen in Nederland zelfs toe.¹⁵ Een verklaring hiervoor wordt gegeven door Luckmann in zijn invloedrijke werk *The Invisible Religion*. In dit boek stelt Luckmann dat door structurele differentiatie het christendom zijn monopolie verliest, en er een soort ‘religieuze’ markt ontstaat waarin religieuze consumenten persoonlijke pakketjes van betekenisgeving samenstellen aan de hand van persoonlijke voorkeuren.¹⁶ Luckmann’s these van de individualisering van religie is veelvuldig aangehaald door verschillende academici die hebben getracht de toename van de populariteit van *New Age* te verklaren. Toch zijn er verschillende academici die stellen dat deze theorie van toenemende religieuze individualisering het belang externe factoren die invloed hebben op de constructie religieuze identiteiten ondermijnt.¹⁷ In deze disciplinaire bijdrage zal ik daarom vanuit cultureel antropologisch perspectief de volgende vraag beantwoorden:

¹³ Joep de Hart, “Geloven binnen en buiten verband: godsdienstige ontwikkelingen in Nederland,” *Sociaal Cultureel Planbureau* (April 2014).

¹⁴ Samira van Bohemen, Roy Kemmers, en Willem de Koster. "Seculiere intolerantie." *Sociologie* 8, no. 2 (2012): 199-218.

¹⁵ Anke Bisschops, "The New Spirituality and Religious Transformation in the Netherlands." *International Journal of Practical Theology* 19, no. 1 (2015): 24-39.

¹⁶ Thomas Luckmann, *The Invisible Religion* (New York: MacMillan company, 1967): 69-77.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld Véronique Altglas, *From yoga to kabbalah: Religious exoticism and the logics of bricolage* (London: Oxford University Press, 2014). of Stef Aupers & Dick Houtman, “Beyond the Spiritual Supermarket: The Social and Public Significance of New Age Spirituality,” *Journal of Contemporary Religion* 12, No. 2 (Januari 2007): 201-222.

*In hoeverre kan de hernieuwde interesse in New Age in Nederland worden gezien als een gevolg van toenemend religieus individualisme?*¹⁸

Ik zal religieus individualisme als verklaringsmodel voor New Age in Nederland op drie fronten tegenspreken. Allereerst zal ik beargumenteren dat hoewel New Age elementen van verschillende religies bevat er wel een sterk collectief gedachtegoed aanwezig is. Vervolgens zal ik beargumenteren dat New Age niet alleen berust op individuele autoriteit maar wel degelijk ook berust op externe autoriteiten die ‘ongelovigen’ socialiseren in het gedachtegoed. Als laatste zal ik, in lijn met Aupers & Houtman beargumenteren dat, door *mediatization* en commercialisering, New Age een belangrijke rol speelt in het publieke leven, zelfs in bedrijven en overheidsinstanties.

Religieuze individualisering

New Age wordt door vele beoefenaars gezien als een anti-dogmatische tegenhanger van het christendom. Waar de nadruk eerst lag op een externe God, ligt de nadruk nu op de persoon zelf; veel New Age beoefenaars spreken dan ook van ‘the God within’.¹⁹ Eigen ervaring speelt hierbij een cruciale rol. Zo geven New Age beoefenaars aan dat zij hun eigen spirituele pad volgen en dat, ondanks dat zij wel informatie inwinnen van bepaalde spirituele autoriteiten, zij deze nooit volledig aannemen als waarheid. Deze *emic* beschrijving van New-Age als individuele spiritualiteit wordt ook door sociologen ondersteund. Zo schrijft Heelas dat de aantrekkingskracht van New Age kan worden verklaard door processen die hij detraditionalisering noemt. Detraditionalisering betekent dat mensen steeds minder worden gestuurd door overkoepelende systemen maar eerder door hun eigen opvattingen. Hierbij gebruikt hij Charles Taylors notie van *the subjective turn*: het idee dat subjectiviteit van elk individu de bron wordt van betekenisgeving en autoriteit. Dit zou hebben geleid tot een spirituele revolutie waarin, terwijl het monopolie van het christendom verdwijnt, verschillende religies worden gecombineerd tot een ‘pakket van persoonlijke religie.’²⁰ Dit wordt ook wel aangeduid met de term ‘bricolage’. Deze term werd voor het eerst genoemd door Luckmann in ‘The Privatisation of Religion and Modernity’.²¹ Hij stelt dat zulke

¹⁸ Voor de definitie van New Age zie de introductie op pagina 3 van deze scriptie.

¹⁹ Eva. M. Hamberg, *Unchurched Spirituality in The Oxford Handbook to the Sociology of Religion*, edited by Peter B. Clarke (New York: Oxford University Press, 2009): 8.

²⁰ Aupers en Houtman “Beyond the Spiritual” 201

²¹ Luckman, “The Privatisation of Religion and Modernity” in Aupers en Houtman “Beyond the Spiritual” 202.

‘personal meaning systems’ strikt privé zijn, geen bredere maatschappelijke betekenis hebben en zich nauwelijks manifesteren in het openbare leven.²² *New Age* lijkt dan simpelweg een gevolg van deze transformatie van religie, omdat het de nadruk legt op individuele, authentieke ontwikkeling en gebruik maakt van elementen van verschillende religies. *New Age* is het resultaat van het proces waarbij mensen zich steeds meer distantiëren van collectieve normen en waarden. Zo schrijft Wood:

[...] A sociological distinction between spirituality and (traditional) religion is therefore made on the basis of the relationship between the self and power: religion is characterized by the self being subordinated to external authorities, but in spirituality the self exercises its own authority [...]²³

Maar, zoals aangegeven door Campiche is het zeer onwaarschijnlijk dat individuen hun religieuze identiteit construeren in een sociaal isolement.²⁴ Ook Aupers en Houtman schrijven dat ‘bricolage’ als paradigma binnen de sociologie een problematische ‘intellectuele en geïstitutionaliseerde misconstructie’ is.²⁵ Toch is de nadruk op deze radicale individualisering van religie nog prevalent in vele theorieën omtrent *New Age*.²⁶ Een verklaring hiervoor kan worden gegeven door Sutcliffe, die stelt dat de dichotomie tussen externe en zelf-autoriteit en traditionele religie en spiritualiteit voornamelijk is gebaseerd op het paradigma van de ‘wereldreligies’ die allen uitgaan van een enkele duidelijk gedefinieerde bron van autoriteit en institutie.²⁷ Binnen dit paradigma valt *New Age* automatisch buiten de boot omdat deze zich baseert op verschillende bronnen van autoriteit en zich niet op een traditionele manier organiseert. Het valt niet te ontkennen dat religieuze individualisering een rol speelt in de toename van *New Age* bewegingen, zoals individualisering in het algemeen een grote rol speelt in de moderne samenleving. Toch ziet dit anti-institutionele paradigma van zelf-autoriteit fundamentele aspecten van *New Age* over

²² Idem

²³ Matthew Wood, “The Nonformative Elements of Religious Life: Questioning the “Sociology of Spirituality” Paradigm” *Social Compass* 56, No. 2 (2009): 238

²⁴ Campiche in Altglas, “From Yoga to” 14.

²⁵ Aupers en Houtman “Beyond the Spiritual” 202.

²⁶ Idem.

²⁷ Steven, J. Sutcliffe “Introduction” in *New Age Spirituality: Rethinking Religion* geredigeerd door Steven J. Sutcliffe en Ingvild Saeled Gilhus (London: Routledge, 2013): 03-20.

het hoofd. In de volgende paragraaf zal ik uiteenzetten hoe New Age wel degelijk een collectief gedachtegoed bevat.

Collectieve waarden binnen pluraliteit

In tegenstelling tot een verzameling van verschillende religies die een persoonlijke religie vormen, is er volgens Aupers en Houtman binnen New Age wel een fundamentele doctrine. Deze doctrine beschrijven zij als een *perennial philosophy*.²⁸ Deze *perennial philosophy* houdt in dat men aspecten van verschillende religies kan gebruiken, omdat alle religieuze tradities even geldig zijn en in hun fundament allemaal wijzen naar dezelfde spirituele waarheid. Dit wordt ook onderstreept door Partridge, die schrijft dat het concept van waarheid binnen New Age een ‘grote’ waarheid is die individuele waarheden overstijgt, zo is een veel gehoorde zin binnen New Age ‘The truth is out there, one simply needs to discover it’.²⁹ In die zin gaat de ‘bricolage’ niet vooraf aan New Age maar is deze dus een logisch gevolg van deze fundamentele gedachte, die stelt dat verschillende tactieken kunnen worden gebruikt om bij de spirituele waarheid te komen. Deze spirituele waarheid huist, zoals eerdergenoemd, in het ‘zelf’, wat ook wel de sacraliteit van Het zelf wordt genoemd.³⁰ Deze sacraliteit van het zelf berust op een tweedeling van het spirituele zelf tegenover de maatschappij en zijn instituties. Zo schrijft Heelas ‘The great refrain, running throughout the New Age is that we malfunction because we have been indoctrinated... by mainstream societies and culture’.³¹ Die instituties worden binnen het New Age gedachtengoed nagenoeg **gedemoniseerd**. Zo wordt de moderne Westerse maatschappij (en zijn industrialisatie, bureaucratie en technologie) gezien als de bron van vele problemen, die haaks staan tegenover spiritualiteit.³² Zoals beschreven door Partridge, gaat deze tweedeling en de demonisering van de Westerse geïndustrialiseerde maatschappij hand in hand met het geloof dat men kan leren van eeuwenoude tradities.³³ Dit meta-narratief binnen New Age lijkt sterk te berusten op het exotiseren alsmede romantiseren van oude culturen en religies,

²⁸ Aupers en Houtman. "Beyond the spiritual" 204.

²⁹ Christopher H. Partridge, "Truth, Authority and Epistemological Individualism in New Age Thought" *Journal of Contemporary Religion* 14, No. 1 (June 2008): 80.

³⁰ Aupers en Houtman, "Beyond the Spiritual" 204.

³¹ Paul Heelas in Aupers & Houtman, "Beyond the Spiritual" 204.

³² Partridge, "Truth, Authority" 79.

³³ Partridge, "Truth, Authority" 87.

voornamelijk uit het Oosten. Zoals Altglas schrijft: “Through the construction of idealized others, exoticism often seeks to reclaim “elsewhere” values “lost” in the modernization of European society”.³⁴ Deze exotisering bestaat binnen New Age dus zowel in de vorm van het incorporeren van ‘exotische’ tradities als oude, voorchristelijke tradities uit Europa en Amerika. Deze collectieve ideeën binnen New Age worden op verschillende manieren verspreid. In de volgende paragraaf zal ik de rol van externe, spirituele autoriteiten bij het verspreiden van dit New Age gedachtegoed uiteenzetten.

Autoriteit en New Age

Ondanks dat binnen het paradigma van ‘bricolage’ het individu als belangrijke vorm van autoriteit wordt gezien, is het duidelijk dat ook binnen de New Age vormen van externe autoriteit bestaan. Zo zijn er binnen alle bewegingen sprake van docenten, ‘masters’ en heilige teksten die als vormen van externe autoriteit functioneren.³⁵ In de vorm van een cursus, bijeenkomst of *retreat* wordt vaak kennis over een bepaalde activiteit of doctrine overgebracht, denk aan bijvoorbeeld aan yoga of meditatie, verschillende vormen van *healing*, *channeling* en tantra. Zoals beschreven door Partridge worden deze door New Age beoefenaars vaak niet gezien als vorm van autoriteit maar “rather aids to assist us on our journey within in order to experience truth”.³⁶ Uit verschillende bronnen blijkt dat de autoriteit van deze professionele docenten hiermee over het hoofd worden gezien en dat zij wel degelijk een soort monopolie op de waarheid hebben. Zo schrijft Puttick in haar etnografie naar de relatie tussen ‘master’ en discipel binnen de Rajneesh-beweging dat er sprake is van een sterke hiërarchie en dat spirituele docenten veel gezag en autoriteit hebben.³⁷ Ook stelt Heelas dat binnen New Age activiteiten:

[...] practitioners normally have a certain standing, a reputation (most typically passed on by word of mouth) for being good at their job. They are seen as having spiritual expertise, an expertise acquired by virtue of their being more practised; of their being ‘more in touch with their spirituality [...]’.³⁸

³⁴ Altglas, “From Yoga to” 12.

³⁵ Partridge, “Truth, Authority” 87-89

³⁶ Idem.

³⁷ Elizabeth Puttick “Sexuality, Gender and the Abuse of Power in Master-Disciple relationship: the Case of the Rajneesh Movement” in *New Religions and Spiritualities* geredigeerd door Stephen Hunt (London: Routledge, 2016).

³⁸ Paul Heelas, *Spiritualities of Life: New Age Romanticism and Consumptive Capitalism* (Oxford: Blackwell Publishing, 2008): 124.

Daarnaast blijkt uit etnografisch onderzoek naar New Age in Nederland dat na verschillende cursussen en retraites ‘‘Respondents voluntarily internalised a spiritual conception of the self in the process and radically re-interpreted their personal identities in conformity with it.’’³⁹ Dit leidde in sommige gevallen zelfs tot het opzeggen van banen om werk te vinden dat spirituele voldoening brengt. Ondanks dat deelnemers allereerst een persoonlijke motivatie hadden om deel te nemen aan New Age activiteiten, stellen zij ook dat een docent ‘‘iets in hen wakker maakte’’ of ‘‘iets in hen veranderde’’. Dit is volgens hen te verklaren door het proces van socialisatie die deelnemers in New Age activiteiten ondergaan. In dit proces vallen drie fases te onderscheiden:

[...] firstly, latent feelings of alienation become manifest after a conversation with a consultant, raising problems of meaning and identity—‘What is it that I really want?’. Secondly, the process of soul-searching follows, which socializes individuals into the ethic of self-spirituality, with knowledge and experience shifting in tandem. Thirdly, after successful socialization, standardized legitimations are deployed, further reinforcing the ethic of self-spirituality. [...]’⁴⁰.

Dit proces van socialisering in het New Age gedachtegoed door religieuze of spirituele autoriteiten laat zien dat externe autoriteiten wel degelijk individuele religieuze identiteiten beïnvloeden, wat ingaat tegen het idee dat binnen New Age individuen zelf de belangrijkste vorm van autoriteit zijn. In de volgende paragraaf zal ik ingaan op hoe het collectieve gedachtegoed binnen New Age in steeds grotere mate zichtbaar is in het publieke leven.

New Age in het publieke leven

In tegenstelling tot het idee dat de New Age beweging zich enkel op individueel niveau bevindt lijkt het dat New Age juist een toenemende publieke rol speelt. Dit is duidelijk om verschillende redenen. Allereerst is religie in de moderne samenleving door de toegenomen verwevenheid met populaire cultuur juist een significantere publieke rol gaan spelen.⁴¹ Dit heeft allereerst te maken met wat Hjarvard de *mediatisation* van religie noemt. De *mediatisation* van religie refereert aan hoe religieuze ideeën door massamedia worden

³⁹ Aupers en Houtman, ‘‘Beyond the Spiritual’’ 209-210

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Jeremy Stolow ‘‘Religion, Media and Globalization’’ in *The New Blackwell Companion to the Sociology of Religion* geredigeerd door Bryan S. Turner (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010): 544.

verspreid.⁴² Contrasterend met mensen die op een meer traditionele manier geloven in een persoonlijke God, zijn mensen die geloven in meer pluralistische spirituele krachten meer geneigd om media te gebruiken voor spirituele kwesties.⁴³ Dit geldt ook voor New Age. Verschillende aspecten van het New Age gedachtengoed worden via populaire media verspreid, in de Nederlandse context voornamelijk door magazines zoals *Happinez* en *Flow*, internationale zelfhulpboeken van bijvoorbeeld Tibetaanse monniken, Goeroes zoals Osho of andere spirituele autoriteiten, maar ook door verschillende social-mediakanalen zoals *Youtube* en *Instagram* waar yoga- en meditatiekanalen aan de orde van de dag zijn.⁴⁴ Daarnaast spelen media een grote rol bij het creëren en onderhouden van gemeenschappen. Zo is de moderne media een belangrijk instrument bij het verspreiden en adverteren van retraites, cursussen of bijeenkomsten. Zoals beschreven door Prebish, in haar onderzoek naar online Boeddhisme, vormt het internet een essentieel communicatiemiddel voor de leden van traditionele boeddhistische groepen, maar bestaan er ook boeddhistische gemeenschappen die enkel online bestaan.⁴⁵ Als laatste stelt Campbell in haar artikel over religie op het internet dat zowel geaccepteerde als nieuwe religieuze autoriteiten zich manifesteren op het internet door te fungeren als webmasters, forum moderators en expert bloggers,⁴⁶ wat laat zien dat religieuze identiteiten online kunnen worden beïnvloed. Het toegenomen gebruik van media voor New Age gedachtengoed zorgt ervoor dat New Age een steeds grotere zichtbaarheid krijgt in de Nederlandse samenleving waardoor steeds meer mensen met New Age in aanraking komen.

Een andere manier waarop men in toenemende mate in aanraking komt met New Age in de Nederlandse samenleving is door commercialisering van New Age gedachtengoed: New Age wordt niet voor niets een ‘religieuze supermarkt’ genoemd. Zoals wordt benoemd door York ‘New Age endorses a spiritualized counterpart of capitalism—one which seeks ever extended markets, new sources of marketable goods, and expanding profits.’⁴⁷ De

⁴² Stig Hjarvard, “The Mediatisation of Religion: Theorising Religion, Media and Social Change”, *Culture and Religion* 12, No. 2 (June 2011): 121-122.

⁴³ Hjarvard, “Mediatisation” 125.

⁴⁴ Frank Jespers, “From New Age to New Spiritualities: Secular Sacralizations on the Borders of Religion” in *New Age Spirituality: Rethinking Religion* geredigeerd door Steven J. Sutcliffe en Ingvild Saelid Gilhus (London: Routledge, 2013): 197-202.

⁴⁵ Charles S. Prebish, “The Cybersangha: Buddhism on the Internet” in *Religion Online: Finding Faith on the Internet* geredigeerd door Lorne L. Dawson en Douglas E. Cowan (London: Routledge, 2004). 145-146.

⁴⁶ Heidi A. Campbell, “Understanding the Relationship Between Religion Online and Offline in a Networked Society”, *Journal of the American Academy of Religion* 80, No. 1 (2012): 74.

⁴⁷ Michael York, “New Age Commodification and Appropriation of Spirituality”, *Journal of Contemporary Religion* 16, No. 3 (Augustus 2010): 367.

commercialisering van New Age manifesteert zich bijvoorbeeld in vormen van wat Hjarvard banale religie noemt,⁴⁸ zoals Boeddhabeelden en wierook, maar ook in het verkopen van New Age activiteiten en cursussen. Dit betekent echter niet dat doordat New Age is gecommmercialiseerd en dus op grote schaal wordt verkocht de religiositeit wordt gereduceerd tot enkel consumentisme zonder enige spirituele betekenis. Heelas stelt dat gecommmercialiseerde New Age activiteiten (zoals cursussen in yoga, healing of meditatie), ondanks hun commerciële basis, wel degelijk mensen beïnvloeden in spirituele zin. Deze cursussen stimuleren mensen juist om afstand te doen van gehechtheid aan allerlei zaken, waaronder bovenmatig consumentisme.⁴⁹ Daarnaast stelt York dat als de commerciële markt de plek wordt waar religieuze activiteiten worden beoefend, de markt daardoor wellicht uiteindelijk de traditionele kerk of tempel vervangt en een noodzakelijke basis wordt voor religieuze betekenisgeving.⁵⁰ De toegenomen *mediatisation* en commercialisering van New Age zorgen ervoor dat het New Age gedachtengoed doordringt in steeds meer ‘mainstream’ aspecten van de maatschappij, zoals in hippe consumptiegoederen en massamedia. Dit is echter niet alleen anti-spirituele spiritualiteit, maar juist nieuwe vormen van religieuze betekenisgeving. De processen van *mediatisation* en commercialisering van New Age laten zien dat de ‘religie’ niet alleen op individueel niveau bestaat maar dat het gedachtegoed wel degelijk maatschappelijke significantie heeft, wat lijnrecht ingaat tegen Luckmanns idee van ‘personal meaning-systems’ die zich niet manifesteren in het publieke of openbare leven.

Niet alleen in commercialisering en *mediatisation* is de toename in significantie van New Age te zien, maar ook binnen bedrijven en overheidsinstanties speelt het New Age gedachtegoed een steeds grotere rol. Zo beschrijven Aupers en Houtman hoe sommige Nederlandse bedrijven (voornamelijk in hoogopgeleide sectoren) streven naar ‘bringing the soul back to work, to break with alienating bureaucratic organisational structures’.⁵¹ Om dit te doen worden New Age activiteiten geïntroduceerd op de werkvloer, vaak in de vorm van trainingen in spirituele activiteiten (zoals mindfulness en meditatie) binnen het bedrijf. Dit laat zien dat ook binnen het bedrijfsleven het idee van de tweedeling van de gedemoniseerde Westerse maatschappij tegenover de spirituele, authentieke zelf zijn intrede doet en de basis is voor het introduceren van spirituele activiteiten. Ook worden activiteiten zoals meditatie en yoga steeds vaker geïntroduceerd in overheidsinstellingen zoals ziekenhuizen, gevangenissen

⁴⁸ Hjarvard, “Mediatisation” 120.

⁴⁹ Heelas, “Spiritualities of Life” 120-125.

⁵⁰ York, “New Age Commodification” 371.

⁵¹ Aupers en Houtman, “Beyond the Spiritual” 214.

en de psychiatrie.⁵² De verspreiding van New Age gedachtegoed in overheidsinstanties en op de werkvloer laat zien dat New Age niet meer als volledig anti-institutioneel beschouwd kan worden.

Conclusie

Concluderend heb ik in dit disciplinair essay geanalyseerd in hoeverre de hernieuwde interesse in New Age in Nederland kan worden gezien als een gevolg van toenemend religieus individualisme. Het idee van religieus individualisme werd voor het eerst geïntroduceerd door Luckmann, die stelt dat door de afname van het christendom als traditionele religie in West-Europa, mensen in toenemende mate verschillende religies combineren tot een persoonlijk samengestelde religie. Deze persoonlijke religies zouden volgens hem strikt privé zijn en zich dus ook nauwelijks manifesteren in het openbare leven. Dit idee is door veel academici gebruikt als verklaringsmodel voor de opkomst en populariteit van New Age. Daarnaast werd de opkomst van New Age gezien als een gevolg van processen van detraditionalisering, wat betekent dat individuen zich steeds meer afzetten tegen collectieve normen en waarden en naar zichzelf keren als belangrijkste bron van autoriteit. In dit essay heb ik laten zien dat de these van religieuze individualisering als verklaringsmodel voor de hernieuwde interesse voor New Age te kort schiet. Allereerst omdat New Age niet zomaar een persoonlijke verzameling van religies is maar een fundamenteel gedachtegoed bevat dat wijst naar een onderliggende spirituele waarheid of essentie, die bereikt kan worden door het combineren van praktijken van verschillende religies en tradities. Dit gedachtegoed berust op een tweedeling tussen de Westerse maatschappij en zijn instituties en het spirituele Zelf waarin de essentie of waarheid kan worden gevonden. Ook heb ik laten zien dat er binnen New Age externe autoriteiten zijn, die spiritueel ervaren zijn. Deze autoriteiten, in de vorm van healers, docenten of goeroes, socialiseren New Age deelnemers in het collectieve gedachtegoed, wat de constructie van de religieuze identiteit van deelnemers in grote mate beïnvloed. Als laatste heb ik laten zien dat New Age een toenemende rol speelt in het publieke leven, wat ingaat tegen het idee van New Age als strikt persoonlijke privéaangelegenheid zonder enige maatschappelijke significantie. New Age is in toenemende mate zichtbaar in de Nederlandse media, waardoor meer mensen in aanraking komen met het gedachtegoed. Daarnaast is New Age een zeer

⁵² Miguel Farias en Catherine Wikholm, *The Buddha Pill: Can Meditation Change You* (London: Watkins, 2015): 2.

gecommercialiseerde vorm van religiositeit, wat mensen stimuleert om deel te nemen aan New Age activiteiten. Ook heeft het New Age gedachtegoed zijn intrede gemaakt in het bedrijfsleven en overheidsinstanties, wat laat zien dat het gedachtegoed steeds meer wordt geïnstitutionaliseerd. Het is belangrijk om deze effecten van het New Age gedachtegoed op de maatschappij te blijven bestuderen en, in contrast met de these van religieuze individualisering, het belang van de sociale en culturele context bij het vormen van ‘nieuwe’ religiositeit zoals New Age te onderstrepen.

Bibliografie

Altglas, Veronique, *From yoga to kabbalah: Religious exoticism and the logics of bricolage* (London: Oxford University Press, 2014).

Aupers, Stef en Houtman, Dick, ‘Beyond the Spiritual Supermarket: The Social and Public Significance of New Age Spirituality,’ *Journal of Contemporary Religion* 12, No. 2 (Januari 2007): 201-222.

Bisschops, Anke, "The New Spirituality and Religious Transformation in the Netherlands." *International Journal of Practical Theology* 19, no. 1 (2015): 24-39.

Bohemen, Samira van, Kemmers, Roy en Willem de Koster. "Seculiere intolerantie." *Sociologie* 8, no. 2 (2012): 199-218.

Campbell, Heidi A. ‘Understanding the Relationship Between Religion Online and Offline in a Networked Society,’ *Journal of the American Academy of Religion* 80, No. 1 (2012): 64-93.

Farias, Miguel en Wikholm, Catherine, *The Buddha Pill: Can Meditation Change You* (London: Watkins, 2015).

Hamberg, Eva M, ‘Unchurched Spirituality’ in *The Oxford Handbook to the Sociology of Religion*, geredigeerd door Peter B. Clarke (New York: Oxford University Press, 2009).

Hart, Joep de “Geloven binnen en buiten verband: godsdienstige ontwikkelingen in Nederland,” *Sociaal Cultureel Planbureau* (April 2014).

Heelas, Paul, *Spiritualities of Life: New Age Romanticism and Consumptive Capitalism* (Oxford: Blackwell Publishing, 2008):

Heelas, Paul, *The New Age Movement: the Celebration of the Self and the sacralization of Modernity* (Malden: Blackwell Publishers, 1996): 153-160.

Hjarvard, Stig, “The Mediatisation of Religion: Theorising Religion, Media and Social Change”, *Culture and Religion* 12, No. 2 (June 2011): 119-135.

Jespers, Frank, “From New Age to New Spiritualities: Secular Sacralizations on the Borders of Religion” in *New Age Spirituality: Rethinking Religion* geredigeerd door Steven J. Sutcliffe en Ingvild Saelid Gilhus (London: Routledge, 2013): 197-202.

Luckmann, Thomas, *The Invisible Religion* (New York: MacMillan company, 1967): 69-77.

Partridge, Christopher H, “Truth, Authority and Epistemological Individualism in New Age Thought” *Journal of Contemporary Religion* 14, No. 1 (June 2008): 77-95.

Prebish, Charles S, “The Cybersangha: Buddhism on the Internet” in *Religion Online: Finding Faith on the Internet* geredigeerd door Lorne L. Dawson en Douglas E. Cowan (London: Routledge, 2004): 135-151.

Puttick, Elizabeth, “Sexuality, Gender and the Abuse of Power in Master-Disciple relationship: the Case of the Rajneesh Movement” in *New Religions and Spiritualities* geredigeerd door Stephen Hunt (London: Routledge, 2016).

Stolow, Jeremy “Religion, Media and Globalization” in *The New Blackwell Companion to the Sociology of Religion* geredigeerd door Bryan S. Turner (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010): 544-557.

Sutcliffe, Steven J, ‘Introduction’ in *New Age Spirituality: Rethinking Religion* geredigeerd door Steven J. Sutcliffe en Ingvild Saeled Gilhus (London: Routledge, 2013): 03-20.

Wood, Matthew, ‘The Nonformative Elements of Religious Life: Questioning the ‘Sociology of Spirituality’ Paradigm’ *Social Compass* 56, No. 2 (2009): 237-248.

York, Michael, ‘New Age Commodification and Appropriation of Spirituality’, *Journal of Contemporary Religion* 16, No. 3 (Augustus 2010): 361-371.

New Age en het menselijk welzijn

Dylan Strikwerda - 3832422

Inleiding

In dit disciplinaire hoofdstuk zal worden onderzocht wat de betekenis voor het menselijk welzijn zou kunnen zijn van verschillende religieuze en spirituele aspecten van *New Age*. *New Age* is gerelateerd aan de hippie-beweging in de jaren '60 en het daaraan verbonden gebruik van psychedelica, eveneens aan wijsheden en praktijken uit onder andere het Hindoeïsme en Boeddhisme. Hierbij betrokken componenten zijn zelftranscendentie, *coping* en het groepsgevoel, meditatie, en psychedelica en de daarmee verbonden mystieke ervaringen. Wetenschappelijke verificatie betreffende dergelijke componenten, eveneens de mogelijke therapeutische implicaties die de hierbij verkregen inzichten kunnen hebben, spelen hier een rol bij. Door deze componenten in dit onderzoek te beschouwen, wordt er ingespeeld op de huidige wetenschappelijke tendens. Er wordt zo bijgedragen aan een verhelderend biologisch -en psychologisch begrip van de betekenis van verschillende religieuze en spirituele aspecten van *New Age*, hetgeen één van de lagen van de voedingsbodem vormt voor de hernieuwde interesse in *New Age*. Mede doordat het onderzoek naar voorgenoemde componenten zich nog in het begin van haar wetenschappelijke ontwikkeling bevindt, blijven beschouwde resultaten en verklaringen in het huidige onderzoek nog gedeeltelijk speculatief van aard. Ten eerste zal *coping* en het groepsgevoel worden besproken, om vervolgens in te gaan op meditatie en psychedelica, en de potentiële relatie van deze aspecten met het menselijk welzijn.

Coping en het groepsgevoel

De manier waarop we als mens omgaan met een veelheid en diversiteit aan omstandigheden zou ook wel kunnen worden omschreven als de cognitieve copings-mechanismen die kunnen worden gehanteerd. Voorbeelden hiervan zijn hoop en optimisme, welke door hun positieve en open karakter gunstig betrokken kunnen zijn bij het welzijn van de mens.⁵³ Doordat er via deze copings-mechanismen meer positieve herwaardering van het verloop van omstandigheden plaatsvindt, zoals bij een levensveranderende ziekte, zou er kunnen worden

⁵³ Amy L. Ai, Crystal L. Park, Bu Huang, Willard Rodgers, and Terrence N. Tice, "Psychosocial Mediation of Religious Coping Styles: A Study of Short-Term Psychological Distress Following Cardiac Surgery," *PSPB* 33:6 (2007): 870. DOI: 10.1177/0146167207301008

bijgedragen aan veerkrachtigheid bij stress en een meer gegronde persoonlijke groei. De uitdagingen waarmee bijvoorbeeld een ernstige chronische ziekte gepaard gaat, zoals chronische pijn en leed, kunnen tevens in een transcendent en betekenisvol systeem worden geplaatst. Dit kan ervoor zorgen dat er gedurende het verloop van de ziekte toch een bepaalde ondersteunende coherentie aanwezig is bij de persoon waarop kan worden teruggevallen, eveneens een *sense of wholeness*, hetgeen volgens Iwamoto, Yamawaki en Sato (2011) begeleidend kan helpen.⁵⁴ Hierdoor kunnen pijn en leed namelijk draaglijker zijn, mede doordat ze als katalysators kunnen dienen voor de zoektocht naar meer betekenis in het leven. Het transcenderen van het individu en haar leed, bij wijze van een meer geïntegreerde staat / *sense of wholeness* en het relateren met een groter geheel dat overstijgend is aan het individu, kan zo bijdragen aan het spirituele aspect van welzijn.⁵⁵ Dit kan de benadering van fysieke uitdagingen gunstig beïnvloeden doordat ze in perspectief worden geplaatst en zou zo kunnen bijdragen aan een beter psychisch welzijn.⁵⁶ Zelftranscendentie kan zodanig dus als cognitief copings-mechanisme dienen, gezien het ondersteuning kan bieden bij de omgang met gebeurtenissen en uitdagingen.

De relatie tussen zelftranscendentie en een betekenisvolle hogere orde kan de rode draad vormen binnen religieuze en spirituele groepen. Dit kan verwoord worden als bijvoorbeeld God of de Ultieme Realiteit en vormt veelal de bron van liefde. Het gezamenlijk overtuigd zijn van zo'n universele, liefdevolle bron en het ook bij elkaar steun vinden in een religieuze context als een kerk of een meer spirituele context als een *New Age* meditatiecentrum, zou kunnen bijdragen aan meer sociale steun in stressvolle tijden en zingeving. Zulke sociale groepen kunnen zodanig functioneren als coherente systemen voor steun en eventueel bijdragen aan het gevoel van eigenwaarde, samenhang en een verminderd gevoel een afscheiden *zelf* te zijn, eveneens dat ze via de transcendent overtuigingen het leven in een groter, betekenisvol geheel kunnen plaatsen.⁵⁷ Dit zou voor meer antwoorden en acceptatie kunnen zorgen, waardoor ook minder mentale bronnen worden besteed aan onbevredigende en negatief georiënteerde cognitieve processen. Ook zou een transcendent overtuiging mogelijk een vermindering van egoïsme in het *zelf* kunnen veroorzaken, middels het gevoel van een grotere, meer compassievolle verbondenheid met de ander en een gezonder zelfbeeld.

⁵⁴ Rie Iwamoto, Niwako Yamawaki, and Takeshi Sato, "Increased self-transcendence in patients with intractable diseases," *Psychiatry and Clinical Neurosciences* 65 (2011): 644. doi:10.1111/j.1440-1819.2011.02256.x

⁵⁵ Iwamoto, Yamawaki, and Sato, "Increased self-transcendence in patients," 644.

⁵⁶ Iwamoto, Yamawaki, and Sato, "Increased self-transcendence in patients," 644.

⁵⁷ Ai et al, "Psychosocial Mediation of Religious," 877.

Verder zouden volgens Strang en Strang (2001) de vaste religieuze en spirituele rituelen en gebruiken een coherent raamwerk kunnen vormen waarop kan worden teruggevallen voor stabilisatie en zo middels de mogelijk hieruit verkregen grotere balans in het leven bijdragen aan het welzijn.⁵⁸ De groep kan zodanig functioneren als een adaptieve ondersteuning. De samenhangende religieuze en spirituele gedachten en gedragingen binnen zo'n groep zouden namelijk de integratie en functionaliteit van een groep kunnen versterken. Dit zou kunnen bijdragen aan betere communicatie, meer prosociaal gedrag binnen de eigen groep, en een sterkere positie ten opzichte van andere competitieve groepen.⁵⁹

Door de neuroplasticiteit van het brein en de aanwezige terugkoppelingsmechanismen is er een potentie voor de afwisseling van verschillende overtuigingen, wanneer na een evaluatie blijkt dat de ene overtuiging aannemelijker is dan de ander.⁶⁰ Deze flexibiliteit zorgt ervoor dat er een continue herwaardering kan plaatsvinden en er nieuwe visies tot stand kunnen worden gebracht. Overtuigingen die gebaseerd zijn op geloof in plaats van op een rationele onderbouwing, kunnen daarentegen erg standvastig en niet open voor weerlegging zijn. In de cognitieve architectuur is er zodanig een rigide representatie van de wereld gecreëerd.⁶¹ Dit zou voor de eigen groep voordelig kunnen zijn, gezien de waarheidsclaims die worden geloofd, vrijwel immuun kunnen zijn voor ondermijning. Middels een collectief verwantschap in het geloof zou de onderlinge cohesie binnen de betreffende groep kunnen worden versterkt.

Het zelf en meditatie

Zowel in de Westerse psychologie als in Oosterse filosofieën en tradities vormt de natuur van het *zelf* een belangrijke rode draad.⁶² ⁶³ Bij het *zelf* kan het onder andere gaan over een zelf-referentie naar het gevoel een solide en constante 'ik' te zijn, ofwel een permanente bron onderliggend aan het bewuste leven.⁶⁴ Bij de beschouwing van het *zelf* zou er een onderscheid kunnen worden gemaakt tussen een verhalend zelf en een ervarend zelf, waarbij

⁵⁸ Susan Strang, Peter Strang, "Spiritual thoughts, coping and 'sense of coherence' in brain tumour patients and their spouses," *Palliative Medicine* 15 (2001): 129.

⁵⁹ Joseph Bulbulia, "The cognitive and evolutionary psychology of religion," *Biology and Philosophy* 19 (2004): 673.

⁶⁰ Sam Harris, Sameer A. Sheth, and Mark S. Cohen, "Functional Neuroimaging of Belief, Disbelief, and Uncertainty," *Ann Neurol* 63 (2008): 146. DOI: 10.1002/ana.21301 & Sam Harris., JT. Kaplan., A. Curiel., SY. Bookheimer., M. Iacoboni., et al, "The Neural Correlates of Religious and Nonreligious Belief," *PLoS ONE* 4:10 (2009): 3.

⁶¹ Harris, Sheth, and Cohen, "Functional Neuroimaging of Belief," 146. & Harris et al, "The Neural Correlates of Religious," 3.

⁶² Farb et al, "Attending to the present: mindfulness meditation reveals distinct neural modes of self-reference," *SCAN* 2, (2007): 313. doi:10.1093/scan/nsm030

⁶³ Ostafin et al, "Intensive Mindfulness Training and the Reduction of Psychological Distress: A Preliminary Study," *Cognitive and Behavioral Practice* 13, (2006): 191.

⁶⁴ Farb et al, "Attending to the present," 313.

het conceptuele onderscheid betreffende het verhalend zelf al door filosoof en psycholoog William James werd gemaakt.⁶⁵ Bij het verhalende zelf wordt er een construct van een *zelf* gevormd door meerdere gescheiden verhalen van verschillende tijdsperioden samen te weven in een gestructureerd en samenhangend geheel, waarbij het mediale prefrontale cortex (mPFC) hersengebied ondersteunend betrokken lijkt te zijn. Dit blijkt onder andere uit de activiteit van dit hersengebied bij geheugenprocessen betreffende karaktereigenschappen, zelfkennis en het nadenken over toekomstplannen.⁶⁶ De mPFC kan zodanig een ondersteunende functie hebben bij het construeren van een continue verhalende zelfidentiteit. De ventromediale prefrontale cortex (vmPFC) integreert hierbij interne en externe prikkels inclusief de affectieve waardeoordelen betreffende het *zelf*.⁶⁷

Het ervaren zelf betreft juist het *zelf* zoals in de directe ervaring van het hier en nu. Het gaat hierbij om de bewuste aanwezigheid van dat wat er in het moment gebeurt, hetgeen een controle en gerichtheid van de aandacht op het huidige moment vereist.⁶⁸ Dit staat in contrast met ‘stimulus-independent thought (SIT)’, waarbij de aandacht gericht is op gedachten over het verleden en de toekomst en zodanig van het huidige moment in de directe ervaring af.⁶⁹ SIT vormt de basis voor de verhalende zelf-referentie en toont door de karakteriserende neurale activiteit van de corticale middellijn veel gelijkenis met neurale activiteit dat gerelateerd is met de ‘standaardmodus van ontspannen aandacht’.⁷⁰ Zo’n standaardmodus betreft een netwerk aan hersengebieden dat automatisch actief wordt in een situatie waarin er geen actieve vraag is om te reageren op externe prikkels.⁷¹ Een dominante activiteit van een aan SIT gerelateerde standaardmodus zou er zodanig voor kunnen zorgen dat er minder beroep kan worden gedaan op hersengebieden die betrokken zijn bij het houden van de aandacht op het huidige moment in de directe ervaring.⁷²

Meditatie

Meditatie zou een rol kunnen spelen bij een verschuiving in balans van het verhalend zelf naar het ervaren zelf. Vooral *mindfulness* meditatie, hetgeen haar origine kent in het Boeddhisme, staat erom bekend en wint aan populariteit als wijze om de cognitieve

⁶⁵ Farb et al, “Attending to the present,” 313

⁶⁶ Farb et al, “Attending to the present,” 313

⁶⁷ Farb et al, “Attending to the present,” 319.

⁶⁸ Farb et al, “Attending to the present,” 314.

⁶⁹ Farb et al, “Attending to the present,” 314.

⁷⁰ Farb et al, “Attending to the present,” 314.

⁷¹ Farb et al, “Attending to the present,” 314.

⁷² Farb et al, “Attending to the present,” 314.

processen te trainen die betrokken zijn bij het aandachtig aanwezig zijn in het hier en nu.⁷³ Enerzijds wordt dit voornamelijk gekenmerkt door oefeningen in gefocuste aandacht, zoals het houden van de focus op de ademhaling. Anderzijds zijn het oefeningen in het openlijk monitoren, waarbij een niet-oordelende houding ten opzichte van ervaringen in het hier en nu wordt getraind.⁷⁴ Deze trainingen zouden de aandacht, het werkgeheugen en een vermindering van emotionele afleiding ten goede kunnen komen, hetgeen de balans meer naar het ervarend zelf kan verschuiven.⁷⁵

Zo bleek er in het onderzoek van Farb et al. (2007) een verschuiving te zijn in dominante hersenactiviteit van de vmPFC en de amygdala naar meer laterale PFC gebieden na een *mindfulness* training van 8 weken. Hierbij leerden individuen om beter de directe ervaring van moment tot moment te monitoren.⁷⁶ Door deze verschuiving van hersenactiviteit is er minder focus op de subjectieve emotionele ervaring van het *zelf* en de gebeurtenissen. Bij deze verandering van perspectief zou de rechter gyrus angularis van de lobulus parietalis inferior betrokken kunnen zijn, gezien dit hersengebied ook geassocieerd is met ‘out-of-body experiences’ en de gescheidenheid met het lichamelijke *zelf* daarbij.⁷⁷ Een regelmatige beoefening van meditatie is dan ook geassocieerd met een verhoogde concentratie van grijze stof van dit hersengebied, eveneens van de rechterzijde van de insula, de somatosensorische cortex, de linker hippocampus, de cortex cingularis anterior, de temporaal-pariëtale junctie (TPJ) en het cerebellum.⁷⁸ Dit kan samenhangen met een grotere herhaalde activatie van deze hersengebieden middels meditatie.⁷⁹ Als kanttkening bij het onderzoek van Farb et al. (2007) is het wel belangrijk om te stellen dat er een afwezigheid was van een controle-training en pre-post ontwerp. Hoewel het onderzoek zelf goed is uitgevoerd, verliezen de bevindingen daardoor wel enigszins aan doortastendheid. Voor vervolgonderzoek naar meditatie is dit dan ook een belangrijk advies om mee te nemen.

In het onderzoek van Allen et al. (2012) werd er daarentegen een volledig gerandomiseerde longitudinale *mindfulness* studie gedaan van 6 weken, waarin er wel een actieve-controle groep aanwezig was om te controleren voor cognitieve –en

⁷³ Allen et al, “Cognitive-Affective Neural Plasticity following Active-Controlled Mindfulness Intervention,” *The Journal of Neuroscience* 32:44 (2012): 15601. & Hölzer et al, “Mindfulness practice leads to increases in regional brain gray matter density,” *Psychiatry Research: Neuroimaging* 191 (2011): 36. doi:10.1016/j.psychres.2010.08.006

⁷⁴ Allen et al, “Cognitive-Affective Neural Plasticity,” 15601.

⁷⁵ Allen et al, “Cognitive-Affective Neural Plasticity,” 15601.

⁷⁶ Farb et al, “Attending to the present,” 319.

⁷⁷ Farb et al, “Attending to the present,” 319.

⁷⁸ Farb et al, “Attending to the present,” 320. & Hölzer et al, “Mindfulness practice leads to,” 39.

⁷⁹ Hölzer et al, “Mindfulness practice leads to,” 42.

behandelingseffecten. Dat er een actieve-controle groep aanwezig was in dit onderzoek getuigt van een sterke opzet van het onderzoek, waardoor de bevindingen meer overtuigingskracht hebben. In het onderzoek van Allen et al. (2012) bleek dat er bij *mindfulness* beoefenaars ten opzichte van controles meer activiteit was in de dorsolaterale prefrontale cortex (dlPFC) bij executieve taken en meer beroep werd gedaan op top-down cognitieve controle mechanismen, zoals bleek uit minder waargenomen conflict bij de emotionele Stroop test. Ook was er blijk van neuroplasticiteit in de centrale prefrontale executieve neurale netwerken, hetgeen het fundament kan vormen voor verbeteringen betreffende aandacht.⁸⁰

In het onderzoek van Garland, Gaylord en Fredrickson (2011) werd tevens het effect van *mindfulness* beoefening onderzocht op de positieve cognitieve coping-techniek van positieve herwaardering. Het onderzoek betrof een prospectieve observationele studie van 339 participanten die een *mindfulness-based stress and pain management course* van 8 weken ondergingen. Een beperking van dit onderzoek is dat er geen controlegroep aanwezig was. Positieve herwaardering is een wijze om stressvolle gebeurtenissen in een positief en betekenisvol daglicht te zetten. De meer flexibele aanpassing aan omstandigheden die hierdoor wordt gecreëerd zou daarmee kunnen zorgen voor een gunstige therapeutische meerwaarde, voor zowel cognitieve flexibiliteit als een vermindering van fysiologische stress en een verhoogd mentaal welzijn.⁸¹ Volgens het *mindful coping model* van Garland et al. (2011) wordt er hierbij als eerste een tussentijdse metacognitieve staat aangenomen waarin er wat afstand wordt gecreëerd tot de, in eerste instantie, negatieve herwaardering van een stressvolle gebeurtenis.⁸² Het creëren van deze ruimte kan als een adaptieve reactie worden gezien, omdat het vanuit het ontstane bredere aandachtsveld en vergrote cognitieve flexibiliteit meer mogelijkheden biedt voor het individu om de herwaardering om te zetten in een positieve. Hierdoor kan stress worden verminderd en kunnen positieve emoties juist worden versterkt.⁸³ Door het op de lange-termijn blijven beoefenen van deze herwaardering kan er worden bijgedragen aan het creëren van een stabiele cognitieve *mindful coping style*.⁸⁴

Deze meer positieve wijze van zijn is in lijn met de “basic goodness” van de *awakened mind*, zoals beschreven in de Shambhala Boeddhistische literatuur.⁸⁵ Bij deze

⁸⁰ Allen et al, “Cognitive-Affective Neural Plasticity,” 15607.

⁸¹ Eric L. Garland, Susan A. Gaylord, and Barbara L. Fredrickson, “Positive Reappraisal Mediates the Stress-Reductive Effects of Mindfulness: An Upward Spiral Process,” *Mindfulness* 2 (2011): 60. DOI 10.1007/s12671-011-0043-8

⁸² Garland, “Positive Reappraisal Mediates,” 60.

⁸³ Garland, “Positive Reappraisal Mediates,” 60.

⁸⁴ Garland, “Positive Reappraisal Mediates,” 60.

⁸⁵ Garland, “Positive Reappraisal Mediates,” 66.

awakened mind en de positieve wijze van zijn sluit de Tibetaans Boeddhistische *mind training* goed aan, waarin verschillende meditatietechnieken worden gebruikt om het empathisch vermogen te ontwikkelen en zodoende een universele compassie te internaliseren ten opzichte van alle mensen.⁸⁶ Dit zou vervolgens gepaard kunnen gaan met socialer gedrag,⁸⁷ eveneens dat de ontwikkeling van meer compassie het vermogen blijkt te kunnen vergroten om je in te leven in de mentale staten van een ander persoon.⁸⁸ Daarnaast zou het ook bij kunnen dragen aan een vermindering van cognitieve vooroordelen over voorheen als verschillend beschouwde individuen.⁸⁹ In het onderzoek van Mascaro et al. (2013) vertoonden participanten die een *cognitive-based compassion training (CBCT)* van 8 weken ondergingen ten opzichte van controles een verhoogde empathische nauwkeurigheid op de ‘Reading the Mind in the Eyes Test’ (RMET). Dit ging veelal gepaard met een verhoogde hersenactiviteit van de dorsomediale prefrontale cortex (dmPFC) en de gyrus frontalis inferior. Deze hersengebieden zijn betrokken bij het denken over de mentale staten van anderen en een verhoogde hersenactiviteit in deze gebieden zou zo gunstig betrokken kunnen zijn bij de inleving in anderen en het empathiseren.⁹⁰

Doordat er via meditatie wordt bijgedragen aan het observeren van voorbijgaande mentale gebeurtenissen met een niet-oordelende houding en vanaf een meta-cognitief niveau, zou er meer balans kunnen worden gecreëerd in de verhouding tussen het verhalend zelf en het ervarend zelf. Er vindt namelijk minder identificatie met de verhalen plaats, waardoor ze aan kracht kunnen verliezen en er meer ruimte voor verandering kan worden gecreëerd. Dit zou een gunstige therapeutische implicatie kunnen hebben voor bijvoorbeeld mensen met depressie en angst, gezien er bij hen veelal een grote nadruk op de negatieve verhalende gedachten kan liggen.⁹¹ Ook bij verslaving, eetstoornissen en chronische pijn zou het mogelijk kunnen helpen.⁹² Hoewel de verhalende capaciteit uniek is aan de mens, kan het als een relatief jonge evolutionaire ontwikkeling worden gezien. De bewuste aandacht van het moment is juist een oudere evolutionaire capaciteit, hetgeen gefaciliteerd wordt door de samenvoeging van interoceptieve (middels de insula) en exteroceptieve (middels de somatosensorische cortex) zintuiglijke processen.⁹³

⁸⁶ Mascaro et al, “Compassion meditation enhances empathic accuracy and related neural activity,” *SCAN* 8 (2013): 48. doi:10.1093/scan/nss095

⁸⁷ Mascaro et al, “Compassion meditation enhances,” 48.

⁸⁸ Mascaro et al, “Compassion meditation enhances,” 53.

⁸⁹ Mascaro et al, “Compassion meditation enhances,” 53.

⁹⁰ Mascaro et al, “Compassion meditation enhances,” 53. & Mascaro et al, “Compassion meditation enhances,” 49.

⁹¹ Garland, “Positive Reappraisal Mediates,” 60.

⁹² Mascaro et al, “Compassion meditation enhances,” 48.

⁹³ Garland, “Positive Reappraisal Mediates,” 60.

Concluderend, kan meditatie er dus voor zorgen dat er een verschuiving plaatsvindt in balans van het verhalend zelf, waarbij de mPFC ondersteunend betrokken lijkt te zijn, naar de bewuste aandacht van het moment, ofwel het ervarend zelf. Deze verschuiving lijkt tevens gepaard te gaan met een minder dominante hersenactiviteit van een aan SIT gerelateerde standaardmodus, hetgeen meer ruimte zou kunnen creëren voor hersenactiviteit dat betrokken is bij het aandachtig hier en nu aanwezig zijn. Via meditatie kunnen we als mens zodoende wat meer terug komen bij onze gegronde oer-wijze van zijn.

Neurotheologie/Spirituele neurowetenschappen

Een nieuw wetenschappelijk veld dat zich bezighoudt met de relatie tussen mystieke ervaringen en de neurowetenschappen is de neurotheologie/spirituele neurowetenschappen. Hierin komen zowel psychologie, als neurowetenschappen, spiritualiteit en religie samen.⁹⁴ Essentieel aan zo'n mystieke ervaring is dat er sprake is van zelftranscendentie, hetgeen beschreven kan worden als de ervaring dat je deel bent van een groter geheel, dat er een fundamentele onderliggende eenheid aanwezig is, als een ervaring voorbij ruimte en tijd, en een dissolutie van het individuele *zelf*.⁹⁵ Zelftranscendentie wordt ook wel als persoonlijkheidsdimensie gecategoriseerd, hetgeen zich bij individuen met een hoge score ervan kenmerkt als spiritueel, geduldig, niet egoïstisch en tolerant voor onzekerheid en dubbelzinnigheid.⁹⁶ Zowel meditatie als psychedelica zijn aspecten van *New Age* en zouden betrokken kunnen zijn bij zelftranscendentie en welzijn. Deze mogelijke relaties zullen worden beschouwd.

Zelftranscendentie en meditatie

Gedurende *mindfulness* meditatie wordt er een meta-cognitieve houding aangenomen, hetgeen zorgt voor een reflectie op de eigen cognitie dat als het ware vanuit een overstijgend perspectief plaatsvindt.⁹⁷ Volgens Berkovich-Ohana en Glicksohn (2017) wordt de persoonlijke identificatie met een solide *zelf* zodanig vervangen met een identificatie met het

⁹⁴ Mario Beauregard and Vincent Paquette, "Neural correlates of a mystical experience in Carmelite nuns," *Neuroscience Letters* 405 (2006): 186. doi:10.1016/j.neulet.2006.06.060

⁹⁵ Beauregard and Paquette, "Neural correlates of a mystical experience," 187.

⁹⁶ Francesca Fiori, Nicole David, and Salvatore M. Aglioti, "Processing of proprioceptive and vestibular body signals and self-transcendence in Ashtanga yoga practitioners," *Frontiers in Human Neuroscience* 8:734 (2014): 3. doi:10.3389/fnhum.2014.00734

⁹⁷ Smalley et al, "Mindfulness and Attention Deficit Hyperactivity Disorder," *J Clin Psychol* 65:10 (2009): 7. doi:10.1002/jclp.20618.

fenomeen van ervaren. Ofwel, het berusten in de direct waarnemende aanwezigheid van mentale gebeurtenissen zonder conceptuele inkadering ervan. Berkovich-Ohana en Glicksohn (2017) benoemen dit met de term ‘no-self’, ‘transpersonal’ of ‘transcendent’. Dit zou een meer geïntegreerde ervaring zijn dan de gebruikelijke staat van bewustzijn.⁹⁸

Bij het leggen van een grondigere wetenschappelijke basis van zelftranscendentie is het onderzoeken van subjecten met lange-termijn meditatie-ervaring nuttig. Dit hangt namelijk samen met de via meditatie intentioneel te creëren veranderde ervaringen van het lichaam, ruimte en tijd en de meer nauwkeurige fenomenologische beschrijving ervan door meer beoefende subjecten.⁹⁹ Zoals eerder opgemerkt, kan zelftranscendentie onder andere gekarakteriseerd worden als een ervaring voorbij ruimte en tijd. Daarnaast zou er ook sprake kunnen zijn van een verminderde aanwezigheid of afwezigheid van het gevoel een lichaam te hebben. Deze transcendente staat werd in het Boeddhisme al als ‘sunyata’¹⁰⁰ beschreven, hetgeen naar een absolute leegheid van mentale content verwijst, en in de Vedische psychologie als ‘pure consciousness’.¹⁰¹

Doordat deze staten van bewustzijn intentioneel tot stand kunnen worden gebracht door ervaren meditatie-beoefenaars, kan er gedurende de beoefening neurowetenschappelijk onderzoek worden gedaan. Dit was het geval in het onderzoek van Berkovich-Ohana et al. (2013). In dit onderzoek werden de relaties tussen tijd, ruimte en lichaam beschouwd. Enerzijds aan de hand van de ‘Mysticism Scale’¹⁰², waarin de zelf-transcendente ervaring fenomenologisch kan worden gekarakteriseerd, en anderzijds aan de hand van magneto-encefalografie (MEG), waarmee de hersenactiviteit werd gemeten. Er werd geconstateerd dat er bij de fenomenologische beschrijvingen van tijdloosheid en ruimteloosheid een verhoogde frontaal-centrale theta-golf-hersenactiviteit aanwezig was, hetgeen in eerder onderzoek naar meditatie al is gerelateerd aan een diep geïnternaliseerde staat, vredigheid en een gevoel van integratie.¹⁰³ Doordat theta-golf-hersenactiviteit ook betrokken is bij de integratie van meerdere neurale netwerken, zou het kunnen dat deze neurale integratie verbonden is met een

⁹⁸ Aviva Berkovich-Ohana, and Joseph Glicksohn, “Meditation, Absorption, Transcendent Experience, and Affect: Tying It All Together Via the Consciousness State Space (CSS) Model,” *Mindfulness* 8 (2017): 69. DOI 10.1007/s12671-015-0481-9

⁹⁹ Aviva Berkovich-Ohana, Yair Dor-Ziderman, Joseph Glicksohn, and Abraham Goldstein, “Alterations in the sense of time, space, and body in the mindfulness-trained brain: a neurophenomenologically-guided MEG study,” *Frontiers in Psychology* 4:912 (2013): 1. doi: 10.3389/fpsyg.2013.00912

¹⁰⁰ Froeliger et al., Meditation-State Functional Connectivity (msFC): Strengthening of the Dorsal Attention Network and Beyond,” *Hindawi Publishing Corporation. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine* 680407 (2012), 6. doi:10.1155/2012/680407

¹⁰¹ Frederick Travis and Craig Pearson, “Pure Consciousness: Distinct Phenomenological and Physiological Correlates of “Consciousness Itself,”” *International Journal of Neuroscience* 100:1-4 (2000): 79. DOI: 10.3109/00207450008999678

¹⁰² Berkovich-Ohana et al, “Alterations in the sense,” 2.

¹⁰³ Berkovich-Ohana et al, “Alterations in the sense,” 11.

psychologische integratie en een gepaard welzijn daarmee.¹⁰⁴

Qua overlappende hersenactiviteit bij zowel de veranderingen in de ervaring van tijd, ruimte en het lichaam, bleken de volgende hersengebieden vooral betrokken: de rechter temporaal-pariëtale junctie (TPJ), de linkerzijde van het cerebellum en de bilaterale cortex cingularis/precuneus. In het onderzoek wordt vervolgens dus gesuggereerd dat theta-golf-activiteit in voornamelijk deze gebieden tot voorgenoemde veranderingen leidt. Het kan namelijk zijn dat middels de theta-activiteit er een grotere integratie en verminderde scheiding van de zintuiglijke systemen is, hetgeen overeenkomt met de fenomenologische ervaring van de dissolutie/transcendentie van een solide *zelf*.¹⁰⁵ Deze zelftranscendentie zou een grotere aanwezigheid van een niet-oordelende instelling en het zo-zijn van ervaringen kunnen faciliteren.¹⁰⁶ Volgens Teper en Inzlicht (2013) is een verhoogde cognitieve controle hieraan gerelateerd, hetgeen zodanig meer veerkrachtigheid bij stressvolle gebeurtenissen kan creëren, eveneens minder egocentrisch gedrag en minder kwetsbaarheid voor niet-relevante afleidingen.¹⁰⁷ Zelftranscendentie zou dus als copings-mechanisme positief betrokken kunnen zijn bij het welzijn door een meer gebalanceerde en stabiele houding ten opzichte van gebeurtenissen te creëren.

Psychedelica en welzijn

Psychedelica worden al lang gebruikt binnen religieuze en spirituele tradities en praktijken in verschillende menselijke culturen als wijze om mystieke ervaringen te creëren, hetgeen afhankelijk van de context ook wel als een religieuze openbaring of spirituele ontwaking kan worden verwoord. Kenmerkend aan deze zelftranscendente ervaring kunnen onder andere een dissolutie van een 'sense of Self' zijn, universele liefde, een ervaring van het goddelijke binnenin en een voorbijgaan aan ruimte en tijd.¹⁰⁸ Een collectieve term voor de psychedelica die met een transcendent doel worden gebruikt is 'entheogens'. Dit laat zich vertalen als 'becoming divine within' en kan eventueel betrokken zijn bij genezing, zoals bij ceremoniële gelegenheden en eveneens in de psychotherapie.¹⁰⁹

Psychedelica zijn grotendeels serotonine receptor agonisten, waarbij voornamelijk de

¹⁰⁴ Berkovich-Ohana et al, "Alterations in the sense," 11.

¹⁰⁵ Berkovich-Ohana et al, "Alterations in the sense," 16.

¹⁰⁶ Rimma Teper and Michael Inzlicht, "Meditation, mindfulness and executive control: the importance of emotional acceptance and brain-based performance monitoring," *SCAN* 8 (2013): 85. doi:10.1093/scan/nss045

¹⁰⁷ Teper and Inzlicht, "Meditation, mindfulness and executive control," 85.

¹⁰⁸ Beauregard and Paquette, "Neural correlates of a mystical experience," 187.

¹⁰⁹ Levente Móró, Katalin Simon, Imre Bárd, and József Rácz, "Voice of the Psychonauts: Coping, Life Purpose, and Spirituality in Psychedelic Drug Users," *Journal of Psychoactive Drugs* 43:3 (2011): 190. DOI: 10.1080/02791072.2011.605661 & Carhart-Harris et al., "Neural correlates of the psychedelic state as determined by fMRI studies with psilocybin," *PNAS* 109:6 (2012): 2138.

stimulatie van de serotonine 2A receptoren van belang lijkt.¹¹⁰ Ook is er een inverse correlatie gevonden tussen 5-HT1A serotonine receptor dichtheden en spirituele acceptatie.¹¹¹ Bekende voorbeelden van psychedelica zijn LSD, psilocybine paddenstoelen, peyote en ayahuasca. Hoewel een aantal daarvan qua gebruik dus al hun oorsprong kennen in oude tradities, kan het gebruik ervan in de modernere samenlevingen meer gerelateerd worden aan de hippie-beweging in de jaren '60 en de daarna ontstane *New Age*. Dat religieuze en spirituele wijsheden uit de oude tradities betreffende bijvoorbeeld ontwaking, universele verbondenheid en het goddelijke vanbinnen ook in de psychedelische ervaring kunnen voorkomen, maakt het interessant om dit te beschouwen.

Het gebruik van psychedelica kan een heel directe manier zijn om een mystieke ervaring te creëren. De mystieke ervaring is een ervaring waarin de geconditioneerde patronen van de persoonlijkheid, zoals betreffende het denken, emoties en gedragingen, kunnen worden overstegen. De verkregen inzichten hieruit kunnen tot meer dan een jaar later tot positieve veranderingen in de persoonlijkheid leiden.¹¹² Uit het onderzoek van MacLean, Johnson en Griffiths (2013) bleek namelijk dat bij subjecten waar een mystieke ervaring tot stand was gebracht na een hoge dosering van psilocybine in een ondersteunende context, er op de persoonlijkheidsdimensie van openheid lange-termijn positieve effecten waren. Hierbij wordt openheid gekenmerkt door onder andere een grotere esthetische waardering, meer verbeelding, een hogere sensitiviteit voor zowel de eigen gevoelens als die van de ander, een verhoogde creativiteit en meer betrokkenheid en ontvankelijkheid voor nieuwe ervaringen en ideeën.¹¹³

Centraal bij de psychedelische ervaring staat veelal de dissolutie van het gevoel een solide *zelf* te zijn. Vanuit de neurowetenschappen bekeken lijken 'the default mode network' (DMN) en 'the salience network' (SN) hierbij betrokken te zijn. De DMN is mogelijk gerelateerd aan het verhalend zelf, terwijl de SN betrokken kan zijn bij het belichaamde zelf. In het onderzoek van MacLean, Johnson en Griffiths (2013) werd de relatie tussen de dissolutie van het *zelf* en de disintegratie van de SN gevonden. Ook werd er een relatie tussen de dissolutie van het *zelf* en een verminderde interhemisferische connectiviteit gevonden, hetgeen in lijn zou kunnen zijn met een al voorheen voorgestelde associatie tussen de

¹¹⁰ Lebedev et al., "Finding the Self by Losing the Self: Neural Correlates of Ego-Dissolution Under Psilocybin," *Human Brain Mapping* 36 (2015): 3138.

¹¹¹ Harris et al., "The Neural Correlates of Religious," 2.

¹¹² Katherine A. MacLean, Matthew W. Johnson, and Roland R. Griffiths, "Mystical Experiences Occasioned by the Hallucinogen Psilocybin Lead to Increases in the Personality Domain of Openness," *J Psychopharmacol* 25:11 (2011): 1454. doi:10.1177/0269881111420188

¹¹³ Maclean et al., "Mystical Experiences Occasioned by," 1460.

interhemisferische connectiviteit en een coherent gevoel van *zelf*. In voorgaande onderzoeken van MacLean, Johnson en Griffiths werden er al relaties gevonden tussen de dissolutie van het *zelf* en verminderde functionele connectiviteit, hersendoorbloeding en neuronale oscillatie in de DMN, eveneens alpha-golf-desynchronisatie in de cortex cingularis anterior.¹¹⁴

In het onderzoek van Tagliazucchi et al. (2016) werd er tevens een correlatie tussen de dissolutie van het *zelf* en een verhoogde globale connectiviteit van de SN, de DMN, de ‘frontoparietal attention network’ (die veel 5-HT_{2A} receptoren bevatten) en de thalamus gevonden onder invloed van LSD.¹¹⁵ Ook werd er een verhoogde communicatie tussen verschillende normaal modulair gescheiden hersengebieden waargenomen en een vermindering van individuele modules.¹¹⁶ Een vermindering van de integratie binnen specifieke hersennetwerken zelf¹¹⁷ zou kunnen aansluiten bij een geobserveerde verminderde functionele connectiviteit in de DMN, zoals bevonden door MacLean, Johnson en Griffiths in voorgaande onderzoeken.¹¹⁸ Dat er op die manier een minder hiërarchische en meer holistische organisatie in het brein aanwezig is, zou kunnen verklaren waarom de subjectieve ervaring van de dissolutie van een solide *zelf* en een verruimd bewustzijn kan plaatsvinden.

Concluderend, zouden psychedelica ook wel gezien kunnen worden als ‘problem-solving devices’ of ‘psychointegrator plants’.¹¹⁹ Wanneer het gebruikt wordt met als intentie een dieper inzicht in het *zelf* en de psyche te verkrijgen, dan zou het een verruimde voedingsbodem kunnen creëren waarbinnen je jezelf op een meer holistische en intense wijze onder de loep kunt nemen en problemen kunt oplossen. In die zin kan de psychedelische ervaring als een training worden gezien, waarbij de mystieke ervaring mogelijkheden creëert voor het verkrijgen van kennis van het *zelf* en de niet-solide natuur ervan. Deze training zou ook wel als een meditatie kunnen worden opgevat. De psychedelische ervaring en de meditatieve ervaring vertonen zodanig overlap met elkaar; beiden kunnen de dissolutie/transcendentie van het *zelf* bewerkstelligen. Tevens gebeurt dit op een vergelijkbare neurale wijze: bij zowel meditatie als bij de psychedelische ervaring vindt er een verschuiving in dominante hersenactiviteit plaats van de DMN naar de SN en daarmee van het verhalend zelf naar het ervarend zelf.

Met betrekking tot het welzijn, kan dit bij onder andere depressie een ondersteunende

¹¹⁴ Lebedev et al, “Finding the Self,” 3139.

¹¹⁵ Tagliazucchi et al., “Increased Global Functional Connectivity Correlates with LSD-Induced Ego Dissolution,” *Current Biology* 26 (2016): 1049. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cub.2016.02.010>

¹¹⁶ Tagliazucchi et al., “Increased Global Functional Connectivity,” 1049.

¹¹⁷ Tagliazucchi et al., “Increased Global Functional Connectivity,” 1046.

¹¹⁸ Lebedev et al, “Finding the Self,” 3139.

¹¹⁹ Móró et al, “Voice of the Psychonauts,” 190.

therapeutische meerwaarde hebben, gezien daarbij veelal de nadruk kan liggen op negatieve verhalende gedachten.¹²⁰ Uit onderzoek is bijvoorbeeld al gebleken dat een behandeling met psilocybine bij patiënten met depressie mogelijk uitkomst kan bieden. Het zou namelijk overactieve mPFC hersenactiviteit, hetgeen kan correleren met een te rigide pessimistische cognitieve staat, kunnen verlagen via stimulatie van de 5-HT_{2A} serotonine receptoren.¹²¹ Dit blijft vooralsnog hypothetisch en vereist verder onderzoek. Gezien de verschuiving naar minder dominante mPFC hersenactiviteit en daarmee het verhalend zelf, zou deze bevinding wel goed passen in het beargumenteerde neurale model van de verschuiving van DMN, met mPFC als onderdeel (verhalend zelf), naar SN (ervarend zelf). Tevens zouden psychedelica een mogelijke positieve therapeutische rol kunnen spelen bij verslaving, angst bij terminale ziekte en obsessief-compulsieve stoornis.¹²² Ten slotte werd in het onderzoek van MacLean, Johnson en Griffiths (2013), zoals eerder besproken, lange-termijn effecten in de persoonlijkheidsdimensie van openheid gevonden na een hoge dosering van psilocybine. Deze verhoogde openheid zou als vervlechting met een minder gevoel van gescheidenheid tussen zelf, ander en omgeving - zoals bij de mystieke ervaring en de daaraan verbonden zelftranscendentie – mogelijk kunnen bijdragen aan het welzijn door blijvende psychologische veranderingen middels de neuroplasticiteit van het brein.

¹²⁰ Garland, "Positive Reappraisal Mediates," 60.

¹²¹ Carhart-Harris et al, "Neural correlates of the psychedelic," 2142.

¹²² Muthukumaraswamy et al., "Broadband Cortical Desynchronization Underlies the Human Psychedelic State," *The Journal of Neuroscience* 33:38 (2013): 15171. DOI:10.1523/JNEUROSCI.2063-13.2013

Conclusie

In conclusie, kan er bij het *zelf* over een verhalend zelf en een ervarend zelf worden gesproken, waarbij meditatie de balans naar het ervarend zelf kan verschuiven. Hierbij spelen meta-cognitie en een niet-oordelende houding een centrale rol. Meditatie zou zodanig een gunstige therapeutische waarde kunnen hebben bij onder andere depressie, angst en stress. Eveneens zou het bevorderlijk kunnen zijn bij de ontwikkeling van compassie, socialer gedrag, de cognitieve *coping* met situaties, flexibiliteit, het adaptief vermogen, en meer emotionele regulatie door verhoogde cognitieve controle. Middels de neuroplasticiteit van het brein zouden zodanig nieuwe patronen voor de lange-termijn kunnen worden gecreëerd. Dit zou kunnen bijdragen aan een hogere algehele flexibiliteit en openheid in karakter en cognitieve capaciteiten.

De dissolutie/transcendentie van het individuele *zelf* zou tevens positief kunnen bijdragen aan het welzijn van een persoon. Zelftranscendentie kan optreden in de vorm van een meer geïntegreerde ‘no-self’ ervaring middels meditatie, als de rode draad binnen religieuze en spirituele groepen in de vorm van een betekenisvolle hogere orde, en in de mystieke ervaring zoals gefaciliteerd door psychedelica. Kernaspecten hierbij zijn meer kennis van het *zelf* en de niet-solide natuur ervan, een vergrote cognitieve *coping* , veerkrachtigheid, openheid, flexibiliteit, het adaptief vermogen en een verschuiving van het verhalend zelf naar het ervarend zelf. Hier sluiten een verminderd gevoel van gescheidenheid tussen zelf, ander en omgeving en een verhoogd gevoel van verbondenheid met een groter geheel op aan. De verschillende paden naar zelftranscendentie via meditatie, een betekenisvolle hogere orde, en het gebruik van psychedelica binnen *New Age* symboliseren zodanig een mogelijke positieve betekenis en gunstige betrokkenheid bij het welzijn, dat door religieuze en spirituele aspecten kan worden gefaciliteerd.

Een beperking van het huidige onderzoek is dat de wetenschappelijke ontwikkelingen betreffende de belichte hoofdcomponenten nog relatief nieuw zijn, hetgeen de uitspraken in dit disciplinaire hoofdstuk nog gedeeltelijk speculatief van aard maakt. Vervolgonderzoek is dan ook essentieel om een bredere wetenschappelijke voedingsbodem te creëren, om zo bij te dragen aan een sterkere fundering voor beschouwing.

Bibliografie

Ai, Amy L., Park, Crystal L., Huang, Bu., Rodgers, Willard., and Terrence N. Tice. "Psychosocial Mediation of Religious Coping Styles: A Study of Short-Term Psychological Distress Following Cardiac Surgery." *PSPB* 33:6 (2007): 867-882. DOI: 10.1177/0146167207301008

Allen, Micah., Dietz, Martin., Blair, Karina S., van Beek, Martijn., Rees, Geraint., Vestergaard-Poulsen, Peter., Lutz, Antoine., and Andreas Roepstorff. "Cognitive-Affective Neural Plasticity following Active-Controlled Mindfulness Intervention." *The Journal of Neuroscience* 32:44 (2012): 15601-15610.

Beauregard, Mario., and Vincent Paquette. "Neural correlates of a mystical experience in Carmelite nuns." *Neuroscience Letters* 405 (2006): 186-190. doi:10.1016/j.neulet.2006.06.060

Berkovich-Ohana, Aviva., Dor-Ziderman, Yair., Glicksohn, Joseph., and Abraham Goldstein. "Alterations in the sense of time, space, and body in the mindfulness-trained brain: a neurophenomenologically-guided MEG study." *Frontiers in Psychology* 4:912 (2013): 1-19. doi: 10.3389/fpsyg.2013.00912

Berkovich-Ohana, Aviva., and Joseph Glicksohn. "Meditation, Absorption, Transcendent Experience, and Affect: Tying It All Together Via the Consciousness State Space (CSS) Model." *Mindfulness* 8 (2017): 68-77. DOI 10.1007/s12671-015-0481-9

Bulbulia, Joseph. "The cognitive and evolutionary psychology of religion." *Biology and Philosophy* 19 (2004): 655-686.

Carhart-Harris, Robin L., Erritzoe, David., Williams, Tim., Stone, James M., Reed, Laurence J., Colasanti, Alessandro., Tyacke, Robin J., Leech, Robert., Malizia, Andrea L., Murphy, Kevin., Hobdene, Peter., Evans, John., Feilding, Amanda., Wise, Richard G., and David J. Nutt. "Neural correlates of the psychedelic state as determined by fMRI studies with psilocybin." *PNAS* 109:6 (2012): 2138-2143.

Farb, Norman A.S., Segal, Zindel V., Mayberg, Helen., Bean, Jim., McKeon, Deborah., Fatima, Zainab., and Adam K. Anderson. "Attending to the present: mindfulness meditation reveals distinct neural modes of self-reference." *SCAN* 2, (2007): 313–322. doi:10.1093/scan/nsm030

Fiori, Francesca., David, Nicole., and Salvatore M. Aglioti. "Processing of proprioceptive and vestibular body signals and self-transcendence in Ashtanga yoga practitioners." *Frontiers in Human Neuroscience* 8:734 (2014): 1-9. doi: 10.3389/fnhum.2014.00734

Froeliger, Brett., Garland, Eric. L., Kozink, Rachel V., Modlin, Leslie A., Chen, Nan-Kuei., McClernon, F. Joseph., Greeson, Jeffrey M., and Paul Sobin. "Meditation-State Functional Connectivity (msFC): Strengthening of the Dorsal Attention Network and Beyond." *Hindawi Publishing Corporation. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine* 680407 (2012), 1-9. doi:10.1155/2012/680407

Garland, Eric.L., Gaylord, Susan A., and Barbara L. Fredrickson. "Positive Reappraisal Mediates the Stress-Reductive Effects of Mindfulness: An Upward Spiral Process." *Mindfulness* 2 (2011): 59-67. DOI 10.1007/s12671-011-0043-8

Harris S, Kaplan JT, Curiel A, Bookheimer SY, Iacoboni M, et al. "The Neural Correlates of Religious and Nonreligious Belief." *PLoS ONE* 4:10 (2009): e0007272. doi:10.1371/journal.pone.0007272

Harris, Sam., Sheth, Sameer A., and Mark S. Cohen. "Functional Neuroimaging of Belief, Disbelief, and Uncertainty." *Ann Neurol* 63 (2008): 141-147. DOI: 10.1002/ana.21301

Hölzer, Britta K., Carmody, James., Vangel, Mark., Congleton, Christina., Yerramsetti, Sita M., Garda, Tim., and Sara W. Lazar. "Mindfulness practice leads to increases in regional brain gray matter density." *Psychiatry Research: Neuroimaging* 191 (2011): 36-43. doi:10.1016/j.psychresns.2010.08.006

Iwamoto, Rie., Yamawaki, Niwako., and Takeshi Sato. "Increased self-transcendence in patients with intractable diseases." *Psychiatry and Clinical Neurosciences* 65 (2011): 638-647. doi:10.1111/j.1440-1819.2011.02256.x

Lebedev, Alexander V., Lövdén, Martin., Rosenthal, Gidon., Feilding, Amanda., Nutt, David J., and Robin L. Carhart-Harris. "Finding the Self by Losing the Self: Neural Correlates of Ego-Dissolution Under Psilocybin." *Human Brain Mapping* 36 (2015): 3137-3153.

Maclean, Katherine A., Johnson, Matthew W., and Roland R. Griffiths. "Mystical Experiences Occasioned by the Hallucinogen Psilocybin Lead to Increases in the Personality Domain of Openness." *J Psychopharmacol* 25:11 (2011): 1453-1461. doi:10.1177/0269881111420188

Mascaro, Jennifer S., Rilling, James K., Negi, Lobsang Tenzin., and Charles L. Raison. "Compassion meditation enhances empathic accuracy and related neural activity." *SCAN* 8 (2013): 48-55. doi:10.1093/scan/nss095

Móró, Levente., Simon, Katalin., Bárd, Imre., and József Rácz. "Voice of the Psychonauts: Coping, LifePurpose, and Spirituality in Psychedelic Drug Users." *Journal of Psychoactive Drugs* 43:3 (2011): 188-198. DOI: 10.1080/02791072.2011.605661

Muthukumaraswamy, Suresh D., Carhart-Harris, Robin L., Moran, Rosalyn J., Brookes, Matthew J., Williams, Tim M., Errtizoe, David., Sessa, Ben., Papadopoulos, Andreas., Bolstridge, Mark., Singh, Krish D., Feilding, Amanda., Friston, Karl J., and David J. Nutt. "Broadband Cortical Desynchronization Underlies the Human Psychedelic State." *The Journal of Neuroscience* 33:38 (2013): 15171-15183. DOI:10.1523/JNEUROSCI.2063-13.2013

Ostafin, Brian D., Chawla, Neharika., Bowen, Sarah., Dillworth, Tiara M., Witkiewitz, Katie., and G. Alan Marlatt. "Intensive Mindfulness Training and the Reduction of Psychological Distress: A Preliminary Study." *Cognitive and Behavioral Practice* 13 (2006): 191-197.

Smalley, Susan L., Loo, Sandra K., Hale, Sigi., Shrestha, Anshu., McGough, James., Flook, Lisa., and Steven Reise. "Mindfulness and Attention Deficit Hyperactivity Disorder." *J Clin Psychol* 65:10 (2009): 1087-1098. doi:10.1002/jclp.20618.

Strang, Susan., and Peter Strang. "Spiritual thoughts, coping and 'sense of coherence' in brain tumour patients and their spouses." *Palliative Medicine* 15 (2001): 127-134.

Tagliazucchi, Enzo., Roseman, Leor., Kaelen, Mendel., Orban, Csaba., Muthukumaraswamy, Suresh D., Murphy, Kevin., Laufs, Helmut., Leech, Robert., McGonigle, John., Crossley, Nicolas., Bullmore, Edward., Williams, Tim., Bolstridge, Mark., Feilding, Amanda., Nutt, David J., and Robin Carhart-Harris. "Increased Global Functional Connectivity Correlates with LSD-Induced Ego Dissolution." *Current Biology* 26 (2016): 1043-1050. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cub.2016.02.010>

Filosofie, Politiek & Maatschappij: Kant over de implicaties van New Age

Bas Veraar - 5482593

Inleiding

Voor een significante groep mensen lijkt de rol van religie en het spirituele, volgens Houtman & Mascini, in de hedendaagse Nederlandse samenleving voornamelijk gericht op het ontwikkelen, transcenderen en verlossen van ‘het Zelf’.¹²³ De meer traditionele vormen van religie, zoals het Christendom, hebben voor een aantal Nederlanders plaats gemaakt voor nieuwe geprivatiseerde vormen van religie en spiritualiteit.¹²⁴ Spiritualiteit of religiositeit, hier in de vorm van New Age, biedt een alternatief voor de overwegend christelijke traditie in de Nederlandse samenleving, welke sinds de ontzuiling sterk aan invloed heeft ingeboet.¹²⁵ Vanaf het einde van de jaren '60 zijn seculariserende trends waar te nemen, waardoor ruimte is ontstaan voor nieuwe vormen van religiositeit.¹²⁶ Onder de vleugels van zogeheten ‘*flower power* bewegingen’, die destijds mede dankzij The Beatles en The Rolling Stones onder het grote publiek bekend waren geworden, heeft de New Age beweging zich kunnen ontplooiën van tegencultuur tot een populaire vorm van spirituele religiositeit.¹²⁷

De afgelopen jaren is de behoefte aan spiritualiteit weer toegenomen ten opzichte van de stagnatie in populariteit, na het hoogtij in de jaren ‘60.¹²⁸ Deze spirituele renaissance omvat, volgens cultureel antropologisch inzicht, een proces van detraditionalisering, waarin het individu minder waarde lijkt te gaan hechten aan bestaande instituties en de daarbij horende normen en waarden.¹²⁹ Hier ontstaat een paradoxale strijd tussen een hernieuwd verlangen naar zin- en betekenisgeving op dagelijkse basis, voornamelijk onder hoogopgeleide Nederlanders, en het individueel distantiëren van de traditioneel betekenis gevende instituties en dogma’s, zoals, bijvoorbeeld, de christelijke kerken.

¹²³ Houtman, D. and P. Mascini., "Why do churches become empty, while New Age grows? Secularization and religious change in the Netherlands." *Journal for the Scientific Study of religion* 41 (2002): 455-473. 458

¹²⁴ Gorski, P.S., "Historicizing the secularization debate." *Handbook of the Sociology of Religion* (2003): 110-122. 110

¹²⁵ Houtman & Mascini, "Why do churches become empty while New Age grows?". 455

¹²⁶ Houtman & Mascini, "Why do churches become empty while New Age grows?". 455

¹²⁷ Berghuijs, J. T., "New spirituality and social engagement (Doctoral dissertation, Department of Philosophy and Religious Studies, Utrecht University)." (2014). 11

¹²⁸ Berghuijs, J.T., J. Pieper and C. Bakker., "Conceptions of spirituality among the Dutch population." *Archive for the Psychology of Religion* 35 (2013): 369-397. 369-372

¹²⁹ Houtman & Mascini, "Why do churches become empty while New Age grows?". 458

Als wetenschappelijke discipline levert de filosofie met de ethiek een instrument om vanuit een overstijgend perspectief een waardeoordeel te vellen over een bepaald sociaal fenomeen, zoals New Age in dit geval. Het evalueren van de morele implicaties van New Age vanuit een overstijgend filosofisch perspectief is nuttig voor dit onderzoek, omdat zo inzicht wordt verkregen in de manier, waarop individuen handelen binnen de context van New Age als religiositeit. Op deze manier wordt duidelijk, wat de impact is van de hernieuwde interesse in dergelijke religiositeit voor de Nederlandse samenleving.

Deze ethische evaluatie zal uitgevoerd worden geleid door het idee van de categorische imperatief, welke door kritisch idealist Immanuel Kant (1724-1804) is ontwikkeld.¹³⁰ Het gedachtegoed van Kant heeft als normatief ethische theorie in de westerse filosofie een groot gezag. Het doel van de categorische imperatief is om *a priori*, dus voorafgaand aan de waarneming via logisch rationele weg, te dienen als een ethische toets voor het menselijk handelen en bijbehorende intenties.¹³¹ Door het toetsen van maximes, oftewel subjectieve motieven voor menselijke handelingen, worden via rationele weg imperatieven of morele handelingen verkregen.¹³² Deze maximes dienen altijd met respect voor andere individuen opgesteld te worden. Kant stelde, namelijk dat men zowel in eigen persoon als andere mensen nooit slechts als middel, maar tegelijkertijd altijd als doel op zich moet beschouwen.¹³³ Een maxime is vervolgens moreel toelaatbaar, wanneer deze in overeenstemming is met de volgende categorische imperatief: 'Handel alleen volgens die maxime, waarvan je tegelijkertijd kan willen dat zij een algemene wet wordt'.¹³⁴

Het universele karakter van de wet, die uit deze toets voortkomt, zorgt ervoor dat men objectief gezien de morele verplichting heeft om hier ook naar te handelen. Dit betekent dat gehandeld moet worden omwille van de plicht om een dergelijke handeling te verrichten, niet omdat het toevalligerwijs nuttig zou kunnen zijn om zo te handelen.¹³⁵ Hierbij, is het noodzakelijk om de situatie in kwestie te isoleren en puur de handeling en de motieven voor dergelijke handelingen in ogenschouw te nemen.¹³⁶ Daardoor lijkt de toets in bredere lijn ook

¹³⁰ Braeckman, A., B. Raymaekers and G. Riel., Handboek Wijsbegeerte (11e druk): Leuven, België.

LannooCampus, (2017). 100

¹³¹ Van Hees, M., T. Nys & I. Robeyns., Basisboek ethiek. Boom Amsterdam. 9789461059321, (2014). 118

¹³² Van Hees, Nys, & Robeyns. Basisboek ethiek. 119

¹³³ Van Hees, Nys, & Robeyns. Basisboek ethiek. 122

¹³⁴ Van Hees, Nys, & Robeyns. Basisboek ethiek. 119, uit "Kant, I. (1889). *Immanuel Kants, Kritik der Reinen Vernunft*. Mayer & Müller."

¹³⁵ Van Hees, Nys, & Robeyns. Basisboek ethiek. 117-118

¹³⁶ Van Hees, Nys & Robeyns., Basisboek ethiek. 118

goed toepasbaar op sociale fenomenen, omdat dezen de expressie of, nadrukkelijker gesteld, de rechtstreekse gevolgen zijn van menselijk handelen.

Nu ontstaat allicht vooraf het idee dat de categorische imperatief niet van toepassing zou zijn op extern opgelegd gedachtegoed, vanwege het argument dat een morele theorie niks zou kunnen zeggen over andere moraliteit. Echter, omdat zal blijken dat New Age het bestaan van een absolute moraliteit of waarheid toeschrijft aan de interpretatie van het individu, zou deze individuele en autonoom veronderstelde keuze geïsoleerd moeten kunnen worden. Hierdoor is het mogelijk om deze individuele keuze middels de categorische imperatief van Kant te beoordelen en, vervolgens, in bredere lijn de morele implicaties van het New Age gedachtegoed voor de Nederlandse samenleving te evalueren.

De categorische imperatief tracht via rationele weg op een nobele en overwegend objectieve manier, door respect voor andere mensen voorop te stellen, universele wetten te gebieden. Dit maakt het denksysteem van Kant uitermate geschikt om toe te passen in dit onderzoek, omdat de categorische imperatief voorschrijft, hoe men behoort te handelen ten opzichte van anderen of ander gedachtegoed. De deelvraag van deze specifieke disciplinaire bijdrage luidt, daarom: wat zijn, volgens de categorische imperatief van Kant, de implicaties van het New Age gedachtegoed voor de Nederlandse samenleving?

Deze vraag zal beantwoord worden door eerst de ideeënleer en de situatie van New Age, zoals uiteengezet door CA en CNBP, op Kantiaanse wijze te evalueren. Vervolgens, zal geconstateerd worden dat New Age nuttig kan zijn in de vorm van contemplatieve zin- en betekenisgeving op dagelijkse basis. Echter, zullen kritische noten geplaatst worden bij de vercommercialisering van religiositeit, het esoterisme en de individualistische focus binnen New Age, omdat genoemde elementen mogelijk niet bevorderlijk zijn voor de stabiliteit in de Nederlandse samenleving.

New Age als tegencultuur

De opkomst van New Age bewegingen is, zoals eerder gesteld, een gevolg van de verandering in het menselijke denken en handelen omtrent religie en spiritualiteit. Het door New Age pretenderen van een anti-dogmatisch en anti-institutionalistisch karakter past bij de huidige tendens van individualiserende en polariserende samenlevingen.¹³⁷ Echter, het is zeer de vraag in hoeverre New Age het eigen gedachtegoed als anti-dogmatisch en anti-

¹³⁷ Houtman & Mascini, "Why do churches become empty while New Age grows?". 455

institutionalistisch kan betitelen. Op het moment dat de traditionele instituties en dogma's worden verworpen, betekent dit niet per se dat een nieuw denksysteem eigen instituties en dogma's uitsluit. Integendeel, het oprichten van spirituele centra en het ontwikkelen van een alternatieve ideeënleer is in feite niets anders dan het institutionaliseren en dogmatiseren van het New Age gedachtegoed. Dit, omdat het wel degelijk zo lijkt te zijn dat New Age bepaalde instituties, zoals spirituele centra, nodig heeft om überhaupt in contact met de volgelingen en geïnteresseerde individuen te kunnen staan.¹³⁸ Hier moet wel een zekere nuance aangebracht worden, aangezien het niet zo lijkt zijn dat New Age centra centraal geïnstitutionaliseerd zijn. Het bestaan van vele vertakkingen en stromingen binnen New Age zonder centraal overkoepelende instantie laat enige ruimte bestaan voor het gepretendeerde anti-institutionalistische ideaal.

Deze spirituele beweging kan, volgens sociologen, gezien worden als overwegend seculier met een commerciële insteek, vanwege het gepretendeerde anti-institutionalistische karakter en de focus op consumptie binnen de markt van welvaart en welzijn.¹³⁹ Vandaar dat het New Age gedachtegoed voorschrijft dat het individu zich zou moeten laten leiden door 'intuïties' of 'een innerlijke stem', in plaats van door externe tradities en autoriteit.¹⁴⁰ Hierdoor wordt 'het Zelf' de morele autoriteit op basis waarvan een autonome individu zou moeten handelen.¹⁴¹ Hiermee schikt New Age zich naar de huidige tendens van individualisme, hedonisme en moreel subjectivisme.¹⁴²

Dit is problematisch te verenigen met de categorische imperatief van Kant, omdat deze universaliteit en objectiviteit nastreeft, terwijl New Age individuele en subjectieve waarheden voorschrijft. Het lijkt niet rationeel om te willen dat iedereen zelf bepaalt, wat wel of niet waar of moreel gezien juist is, omdat niet iedereen over dezelfde capaciteiten beschikt om dit objectief en met respect voor anderen te bepalen. Moreel subjectivisme wekt een gevoel van *anything goes* op, wat in de praktijk moeilijk te rechtvaardigen valt, aangezien het zo lijkt te zijn dat meer objectieve waarheden, zoals natuurwetten of bepaalde mensenrechten, altijd gelden of in ieder geval zouden moeten gelden.

¹³⁸ Van Otterloo, A. H., "Selfspirituality and the body: New age centres in The Netherlands since the 1960s." *Social Compass* 46 (1999): 191-202. 192

¹³⁹ Van Otterloo. "Selfspirituality and the body: New Age Centres in The Netherlands since the 1960s." 192

¹⁴⁰ Houtman & Mascini. "Why do churches become empty while New Age grows?". 458-459

¹⁴¹ Houtman & Mascini. "Why do churches become empty while New Age grows?". 458

¹⁴² Berghuijs. "New spirituality and social engagement". 20

Contemplatieve commercie

Het ultieme doel van het deelnemen aan de New Age beweging is het bereiken van spirituele zelftranscendentie, ofwel zelfverwerkelijking. Deze zelfverwerkelijking staat in het teken van het verhogen van het individuele welzijn op fysiek en mentaal niveau, door middel van yoga en andere meditatieve therapieën, die zijn gericht op, bijvoorbeeld, stressvermindering. Dit hangt nauw samen met het, door CNBP onderzochte, idee van ‘*coping*’, wat een definitie is voor de menselijke capaciteit van het omgaan met stress en andere situaties in het dagelijks leven.¹⁴³

Van de genoemde meditatieve therapieën lijkt een significant aantal zeker bij te dragen aan het mentale en fysieke welzijn van het individu, wat blijkt uit de inzichten van CNBP.¹⁴⁴ Het verhogen van het individuele welzijnsniveau, door middel van het verminderen van stress, is rationeel om te willen als universele wet, omdat dit logischerwijs bijdraagt aan het niveau van welzijn in de Nederlandse samenleving. De maxime ‘het verminderen van stress door het beoefenen van contemplatieve therapieën’ met als doel het verrijken van het autonome individu is zeker verenigbaar met de categorische imperatief, dus op Kantiaanse grond moet dit gezien worden als nastrevenswaardig. Dit kan eveneens als morele verplichting worden gezien, omdat deze handeling, inclusief de maxime, zowel de eigen persoon als andere mensen als doel beschouwt, namelijk het ontplooiën en verbeteren van het welzijn van het individu.

Echter, het verenigen van de naar Westerse commercie neigende gebruiken van New Age met het claimen van een Oosters imago en een Oosterse spiritualiteit, lijkt in strijd met de intuïtieve insteek van New Age.¹⁴⁵ New Age lijkt in te willen spelen op de markt van welvaart en welzijn, door in feite nieuwe en oude vormen van religiositeit te combineren en in ‘een nieuw jasje te steken’, zodat het aantrekkelijker zou worden voor individuen om onderdeel te worden van deze spirituele beweging. De New Age beweging neigt ertoe spiritualiteit tot een commercieel product om te vormen.¹⁴⁶ Spiritualiteit, wat in beginsel überhaupt lastig is om te beschrijven in concrete alledaagse menselijke termen, lijkt nu te worden gevat in materiële termen. De markt van welvaart en welzijn, waar contemplatieve spiritualiteit onderdeel van uitmaakt, is qua consumenten significant bevolkt door

¹⁴³ Garland, E. L., S. A. Gaylord and B. L. Fredrickson. "Positive reappraisal mediates the stress-reductive effects of mindfulness: An upward spiral process." *Mindfulness* 2 (2011): 59-67. 60

¹⁴⁴ Garland, Gaylord and Fredrickson. "Positive reappraisal mediates the stress-reductive effects of mindfulness". 60-66

¹⁴⁵ Van Otterloo. "Selfspirituality and the body: New Age Centres in the Netherlands since the 1960s". 196

¹⁴⁶ Van Otterloo. "Selfspirituality and the body: New Age Centres in the Netherlands since the 1960s". 192

hoogopgeleiden, die zoeken naar, bijvoorbeeld, alternatieve manieren om stress te verminderen of naar zinvolle vrijetijdsbesteding.¹⁴⁷ Aansluitend hierop moet gesteld worden dat hoger opgeleiden vaker een idee hebben bij, wat spiritualiteit zou kunnen behelzen.¹⁴⁸ New Age verschaft hier, zoals eerder gesteld, verschillende methoden voor. Gebaseerd op, wat vanuit een overwegend ‘Westers’ georiënteerd perspectief gezien zou kunnen worden als alternatieve wetenschap, geeft New Age het individu of de consument, geheel in de trend van toegenomen twijfel aan absolute waarheden en traditionele wetenschap, precies wat mensen zouden willen horen of nodig denken te hebben.¹⁴⁹ Geluk wordt in het huidige sociale domein frequenter gelijkgesteld aan het idee van zelfverwerkelijking of zelfperfectie, wat goed past bij het individualisme en de affiniteit met het spirituele van hoogopgeleiden.¹⁵⁰ Daarom, lijkt New Age de commerciële nadruk te leggen op het reinigen of verlossen van het lichaam.¹⁵¹

Reflecterend op het voorgaande, lijkt in ieder geval gesteld te mogen worden dat de commodificatie, het uitdrukken in geldwaarde, van religiositeit, zoals New Age in feite bewerkstelligt, problematisch is op Kantiaanse grond. Het vercommercialiseren van religiositeit en spirituele expressies is eveneens niet rationeel om te willen als universele wet, aangezien de consequentie daarvan lijkt te zullen zijn dat de essentie van religiositeit verloren gaat. Wanneer religie of spiritualiteit verkocht wordt aan individuen, dan zijn deze individuen niet het doel van de handeling, maar slechts een middel om winst te verkrijgen. Om deze redenen is het problematisch op Kantiaanse grond om te willen dat iedereen hiernaar zou handelen of dat, bijvoorbeeld, alle vormen van religie, spiritualiteit en religiositeit de commerciële competitie met elkaar aan zouden gaan.

Tweedracht: individualisme versus sociale cohesie

Het meest opvallend aan het New Age denksysteem zijn overwegende esoterische en holistische elementen, welke een ambivalente spanning met de eerdergenoemde individualistische en moreel subjectivistische aspecten lijken op te leveren.¹⁵² Het begrip ambivalentie is kenmerkend voor New Age, omdat het juist deze ambivalenties lijkt op te

¹⁴⁷ Houtman & Mascini. "Why do churches become empty while New Age grows?". 464

¹⁴⁸ Berghuijs et al. "Conceptions of spirituality among the Dutch population." 389

¹⁴⁹ Houtman & Mascini. "Why do churches become empty while New Age grows?". 469

¹⁵⁰ Van Otterloo. "Selfspirituality and the body: New Age Centres in the Netherlands since the 1960s". 200-201 - Houtman & Mascini. "Why do churches become empty while New Age grows?". 464

¹⁵¹ Van Otterloo. "Selfspirituality and the body". 200-201

¹⁵² Hanegraaff, W.J., "New age religion and secularization." NUMEN-LEIDEN- 47 (2000): 293-294 - Berghuijs. "New spirituality and social engagement". 20 - Houtman & Mascini. "Why do churches become empty while New Age grows?". 462

willen nemen, of in ieder geval niet probeert ambiguïteit te vermijden. Omdat New Age in feite een conglomeraat is van de meest uiteenlopende en soms zelfs paradoxale elementen, waaruit het individu als het ware zelf kan en mag kiezen, wordt New Age veelal gezien en beschreven als een spiritueel containerbegrip.¹⁵³ In meer hedendaagse termen zou New Age allicht beter begrepen kunnen worden als de ‘recyclecontainer’, aangezien het hergebruiken van elementen uit verschillende religiositeiten en innoveren van oudere spirituele religieuze praktijken het fundament vormen voor wat New Age is of inhoudt.¹⁵⁴

De ambivalentie, die New Age kenmerkt, problematiseert eveneens het moreel evalueren van de religiositeit *an sich*. Door de dubbelzinnigheid lijkt het volledig van subjectieve interpretatie af te hangen, hoe bepaalde idealen of elementen van New Age in de praktijk tot uiting zouden moeten komen.¹⁵⁵ Het denksysteem van New Age neigt hier wederom naar een geval van *anything goes*, wat eerder al niet verenigbaar met Kant is gebleken. Sterker nog, het lijkt problematisch, omdat het objectieve fundament van moraliteit wordt tegengesproken.

De ideeënleer van New Age draagt dit moreel individualisme binnen een groter geheel volledig uit. Het individualisme binnen New Age is, zoals eerder gesteld, namelijk gericht op het bewerkstelligen van de transcendentie van ‘het Zelf’ in een bredere sociale context.¹⁵⁶ Deze transcendentie of overstijgen van ‘het Zelf’ en de werkelijkheid is het beste te vatten in, wat in het Oudgrieks *Ἐνωσις* (Henosis) wordt genoemd. Dit is het proces van unificatie, tot een geheel maken, van zowel individu als Het Ene of Het Zijnde. Het zou gezien kunnen worden als het hoogtepunt van *ἀποθέωσις* (apotheosis), ofwel het verheffen van het individu boven de realiteit. Deze individuele transcendentie zou binnen het New Age gedachtegoed bedoeld zijn om tot een holistisch wereldbeeld te komen.¹⁵⁷ De ogenschijnlijke paradox tussen de individualistische en holistische elementen van New Age is het meest begrijpelijk te maken vanuit het sociaalwetenschappelijke interactionisme, waarbij de centrale gedachte is dat individuen en het collectief elkaar wederkerig bepalen.¹⁵⁸ Op het moment dat de werkelijkheid wordt overstegen, zou dat tot het inzicht leiden dat het

¹⁵³ Van Otterloo. “Selfspirituality and the body”. 192

¹⁵⁴ Van Otterloo. “Selfspirituality and the body”. 192

¹⁵⁵ Berghuijs, Pieper and Bakker. "Conceptions of spirituality among the Dutch population". 370

¹⁵⁶ Berghuijs. "New spirituality and social engagement". 25

¹⁵⁷ Berghuijs. "New spirituality and social engagement". 29

¹⁵⁸ Berghuijs. "New spirituality and social engagement". 29

universum algeheel verwezen is.¹⁵⁹ Om deze redenen kan de ideeënleer van New Age in een andere bewoording omschreven worden als een holistisch individualisme.¹⁶⁰

Deze individualistische focus binnen een holistisch wereldbeeld is tot op zekere hoogte te verenigen met de categorische imperatief van Kant, maar ook gedeeltelijk problematisch. Aan de ene kant is de zelfverwerkelijking of het overstijgen van de werkelijkheid door het individu zingevend op dagelijkse basis, daarom nastrevenswaardig op Kantiaanse grond. Het is rationeel om te willen dat iedereen zichzelf probeert te ontplooien en tot de conclusie komt dat alles in de wereld met elkaar verwezen is. Dit, omdat zelfverwerkelijking de ultieme vorm is van het beschouwen van individuen als doel op zich. Aan de andere kant is de onverstoorbare individualistische focus gevaarlijk of problematisch op Kantiaanse grond, omdat een dergelijke individualistische houding door zou kunnen slaan in egocentrisme, of zelfs narcisme.¹⁶¹ Egocentrisme is onverenigbaar met de categorische imperatief van Kant, omdat deze houding slechts het eigen individu en niet anderen als doel op zich beschouwt. Het is niet rationeel om te willen dat iedereen egocentrisch in het leven staat, omdat dit de stabiliteit in het sociale domein, ofwel de onderlinge solidariteit verstoort.

Daarentegen, heeft het esoterisme, ofwel de verbondenheid binnen de kring van New Age volgelingen, veel weg van meer traditionele vormen van sociale cohesie, maar ook van meer sektarische vormen van vereniging. Het is gedeeltelijk omwille van deze esoterische cohesie en spirituele zelfverwerkelijking als ultieme doel, dat New Age, in ieder geval voor een significante groep mensen, het ogenschijnlijk ontstane verlangen naar betekenisgeving aan het leven op dagelijkse basis cultiveert. Echter, het hiervoor besproken individualisme en het esoterisme zouden een gevaar kunnen vormen voor de stabiliteit binnen het sociale domein.¹⁶² Wanneer de Nederlandse samenleving meer gefragmenteerd lijkt te zijn geworden, dat wil zeggen dat individuen in steeds meer sociale kringen minder intensief actief is, dan neemt de onderlinge solidariteit mogelijk af door esoterisme en individualisme.¹⁶³ Daarnaast heeft de esoterische cohesie van New Age een sterk uitsluitend karakter, omdat het idee van 'spiritualiteit' tot een eliteterm wordt verheven, wat hoger opgeleide individuen vaker begrijpen of inzien.¹⁶⁴ Esoterisme lijkt de gedachte te voeden dat

¹⁵⁹ Van Otterloo. "Selfspirituality and the body". 194

¹⁶⁰ Berghuijs. "New spirituality and social engagement". 29

¹⁶¹ Berghuijs. "New spirituality and social engagement". 29

¹⁶² Berghuijs. "New spirituality and social engagement". 27

¹⁶³ Berghuijs. "New spirituality and social engagement". 10

¹⁶⁴ Berghuijs, Pieper and Bakker. "Conceptions of spirituality among the Dutch population". 389

men alleen binnen de New Age kring gehoord en begrepen wordt. Dit neigt naar een sektarische vorm van vereniging, waaraan voornamelijk hoogopgeleiden blijken deel te nemen.¹⁶⁵ Dit zou een ontwrichtend effect op de Nederlandse samenleving teweeg kunnen brengen, daarom is esoterisme problematisch op Kantiaanse grond. Het is niet rationeel om te willen dat handelen naar esoterisme een universele wet wordt, omdat het andere individuen uitsluit, wat fragmentatie en sektarische groepsvorming impliceert. Daarbij, worden andere individuen in het geval van esoterisme niet als doel op zich beschouwd, maar eerder als middel tot individualisme.

In conclusio

Concluderend, omvat New Age een uiteenlopend scala aan contemplatieve therapieën en cursussen, die bedoeld zijn ter zelfverwerkelijking en om het individuele welzijn te vergroten. Dit, past volledig bij de huidige tendens binnen de Nederlandse samenleving, waar het eveneens voornamelijk lijkt te draaien om het ontplooien van het individu, dat een gelukkig leven zal leiden. Op basis van de categorische imperatief van Kant zou gesteld kunnen worden dat het ultieme doel van New Age als spirituele expressie nastrevenswaardig is gebleken. Het moet als rationeel beschouwd worden om universeel te willen dat het individuele welzijn wordt vergroot, door middel van contemplatieve therapieën, aangezien dit zowel de eigen persoon als anderen tot doel van de handeling, in dit geval zelfverwerkelijking, maakt. Echter, lijkt de Westerse commerciële focus van New Age contra-intuïtief over te komen met het meer Oriëntale imago, wat de beweging wilt uitdragen. Het vercommercialiseren van religiositeit voor de markt van welvaart en welzijn is problematisch op Kantiaanse grond, omdat een dergelijke commerciële insteek niet andere mensen als doel heeft, maar eerder als middel om geld of invloed te bemachtigen.

Zeker ten tijde van de opkomst van de New Age beweging, heerste een anti-dogmatische en anti-institutionalistische instelling. Hier heeft de New Age beweging op ingespeeld, door zich los te koppelen van en af te zetten tegen de traditionele instituties en dogma's. Zo werd de twijfel aan het bestaan van een absolute waarheid omgezet in moreel subjectivisme. Het idee van *anything goes* is niet verenigbaar met de categorische imperatief gebleken, aangezien Kant een objectief fundament voor moraliteit nastreeft.

¹⁶⁵ Berghuijs, Pieper and Bakker. "Conceptions of spirituality among the Dutch population". 389

Daarnaast heerst binnen de geïnitieerde New Age kring een versterkt coherent gevoel, mede dankzij het uitdragen van een holistisch wereldbeeld. Het idee hierbij is dat een individu, door zichzelf te verwerkelijken of boven de werkelijkheid uit te stijgen, tot het inzicht komt dat alles in het universum volledig verweven is met elkaar. Dit wordt allicht het meest treffend omschreven als een interactionisme, waarbij individu en collectief elkaar wederkerig bepalen.

Echter, moet eveneens een kritische noot geplaatst worden bij dit esoterische element van New Age. Het louter verbonden voelen met de geïnitieerde kring van spirituele volgelingen impliceert een uitsluitend karakter en sektarische neigingen, wat hoe dan ook moreel verwerpelijk is. Esoterie toont namelijk weinig tot geen respect voor buitenstaande individuen en het is zeker niet rationeel om te willen dat iedereen groepeerd volgens dergelijke verenigingsvorm, omdat dit fragmentatie in de samenleving aan lijkt te wakkeren. De spirituele volgelingen zien zichzelf en elkaar als ‘de mensen, die spiritualiteit begrijpen en zien’. Vooral onder hoogopgeleiden, waaruit een significant deel van de New Age volgelingen bestaat, zou deze gedachte gevoed kunnen worden. Hiermee dreigt spiritualiteit tot een eliteterm te worden verheven, waardoor de New Age beweging gevolgtijk als quasi elitair of sektarisch bestempeld zou kunnen worden. Deze dreiging is op Kantiaanse gronden hoe dan ook moreel verwerpelijk, omdat het irrationeel is om dit te willen als universele wet en tevens andere mensen als middel, niet slechts als doel, worden beschouwd.

Daarbij is de individualistische focus binnen de spirituele expressie van New Age ook een element, waar men voor moet waken. Individualisme zou kunnen leiden tot moreel subjectivisme, wat in ieder geval onverenigbaar is met Kant, aangezien de categorische imperatief een objectief fundament voor moraliteit tracht te verschaffen. In dat geval is het onmogelijk dat moraliteit volledig subjectief of relatief zou zijn. Uit deze individualistische subjectiviteit zouden mogelijk egocentrisme of zelfs narcisme voort kunnen vloeien. Egocentrisme, of erger narcisme, zijn bij uitstek moreel verwerpelijk volgens de categorische imperatief, omdat dezen volledig voorbijgaan aan het beschouwen van andere individuen als doel van de handeling. In het geval van egocentrisme bestaat alleen respect voor de eigen persoon en worden andere individuen niet als doel op zich van de handeling beschouwd.

Afsluitend, heeft de filosofie als wetenschappelijke discipline, door middel van een ethische evaluatie geleid door de categorische imperatief van Kant, laten zien dat het New Age gedachtegoed vergezeld wordt door een variëteit aan implicaties voor de Nederlandse samenleving. De rol van religiositeit in de Nederlandse samenleving lijkt op basis van deze

implicaties zeker niet uitgespeeld te zijn. Integendeel, het is gebleken dat New Age aan een significante groep mensen op dagelijkse basis zin- en betekenisgeving biedt in de vorm contemplatieve therapieën, die stressvermindering, dus fysieke en mentale rust, en zelfverwerkelijking als doel hebben. Dit is eenvoudig verenigbaar met de categorische imperatief van Kant, omdat het rationeel, dus nastrevenswaardig, is om te willen dat het handelen naar zelfverwerkelijking en, bijvoorbeeld, stressvermindering een universele wet wordt. Een dergelijke universele wet zou zowel de eigen persoon als andere individuen respectabel beschouwen als doelen op zich.

Daartegenover staat het Westers commerciële oogmerk, wat achter het aanbieden van dergelijke cursussen en therapieën schuilt. Dit, lijkt haaks te staan op het door New Age gepretendeerde Oosterse imago. In beginsel is het vercommercialiseren van spiritualiteit problematisch op Kantiaanse grond, omdat dit andere individuen beschouwt als middel om winst te vergaren en niet als doel op zich. Het is tevens irrationeel om te willen dat alle religiositeiten commercieel te werk zouden gaan, omdat de essentie van religie en spiritualiteit verloren lijkt te gaan. Het geloof in 'iets hogers/groters', wat boven de realiteit staat, lijkt niet gevat te moeten worden in aardse of materiële termen. Om deze reden blijft het de eigen verantwoordelijkheid van de consument in hoeverre hieraan deelgenomen moet worden.

Eveneens heeft New Age als religiositeit een nieuwe sociale context gecreëerd, waarin individuen verbonden zijn binnen geïnitieerde kring mede door het gepredikte holistische wereldbeeld. Hierdoor wordt voor een significante groep individuen het verlangen naar zingeving gecultiveerd, wat lijkt te zijn ontstaan sinds de ontzuiling van de Nederlandse samenleving. Het aan de kant schuiven van de traditionele dogma's en instituties creëert een voedingsbodem voor anti-dogmatische en anti-institutionalistische bewegingen, zoals New Age pretendeert te zijn. De opkomst van New Age als religiositeit vrijwel direct tijdens dit proces van secularisatie in combinatie met de beschreven hernieuwde interesse in spiritualiteit, onderstreept in feite dat een dergelijk verlangen naar alternatieve zingeving groeiende was en mogelijk nog steeds is.

Het blijft te allen tijde wel belangrijk om ervoor te zorgen dat dergelijke spirituele bewegingen niet de stabiliteit in het sociale domein verstoren. Individualisme en esoterisme lijken toelaatbaar te zijn tot op die hoogte, waar het nog respect heeft voor zowel de eigen persoon als andere individuen.

Bibliografie

Berghuijs, J. T., "New spirituality and social engagement (Doctoral dissertation, Department of Philosophy and Religious Studies, Utrecht University)." (2014)

Berghuijs, J., J. Pieper and C. Bakker., "Conceptions of spirituality among the Dutch population." *Archive for the Psychology of Religion* 35 (2013): 369-397.

Braeckman, A., B. Raymaekers and G. Riel., *Handboek Wijsbegeerte* (11e druk): Leuven, België. LannooCampus, (2017).

Hanegraaff, W.J., "New age religion and secularization." *NUMEN-LEIDEN-* 47 (2000): 288-312.

Houtman, D. and P. Mascini., "Why do churches become empty, while New Age grows? Secularization and religious change in the Netherlands." *Journal for the Scientific Study of religion* 41 (2002): 455-473.

Garland, E. L., S. A. Gaylord and B. L. Fredrickson. "Positive reappraisal mediates the stress-reductive effects of mindfulness: An upward spiral process." *Mindfulness* 2 (2011): 59-67.

Gorski, P. S., "Historicizing the secularization debate." *Handbook of the Sociology of Religion* (2003): 110-122.

Van Hees, M., T. Nys and I. Robeyns., *Basisboek ethiek*. Boom Amsterdam. 9789461059321, (2014).

Van Otterloo, A. H., "Selfspirituality and the body: New Age Centres in The Netherlands since the 1960s." *Social Compass* 46 (1999): 191-202.

Common Ground

Het is voor het creëren van de *common ground* noodzakelijk om de verschillende disciplines met de bijbehorende inzichten tegenover elkaar te zetten en kritisch te evalueren. Op deze manier wordt het interdisciplinaire integratieproces in werking gezet, waaruit de *more comprehensive understanding* voortvloeit. Voorafgaand aan dit integratieproces is het nuttig om mogelijke conflicten tussen de disciplines te identificeren en zo nodig disharmonie op te heffen.¹⁶⁶

Vanuit de discipline Filosofie, Politiek en Maatschappij (FPM) met de ethiek als instrument is in dit onderzoek een zekere overlap waar te nemen met de Cognitieve en Neurobiologische Psychologie (CNBP) en de Culturele Antropologie (CA), omdat de ethiek in een dergelijk onderzoek deels afhankelijk is van dezelfde bronnen en inzichten als de andere disciplines om een ethische toets te doen. Het is inherent aan FPM om met behulp van enige ethische theorie kritisch te reflecteren op bestaande inzichten vanuit andere disciplines. Deze ethische reflectie of evaluatie heeft in dit specifieke onderzoek als doel om middels de categorische imperatief van Kant een oordeel over dergelijke inzichten te vellen. De categorische imperatief bezit een overwegend objectief karakter en een streven naar universaliteit, wat ervoor zorgt dat de theorie van Kant uiterst geschikt is om toe te passen op uiteenlopende inzichten en een complex fenomeen. Daardoor lijken in principe tussen FPM en de andere disciplines geen conceptuele conflicten te ontstaan. Wat wel benoemd kan worden als dichotomie tussen FPM en CA is de mate van betekenis die wordt toegekend aan de verweving van New Age met commerciële netwerken. CA ziet deze relatie namelijk als inherent betekenisvol, terwijl FPM deze betekenis niet per se ontkent, maar wel eerder de neiging heeft om een kritische noot te plaatsen bij het vercommercialiseren van religie en spiritualiteit. Dit vormt een ogenschijnlijke contradictie met New Age als een spirituele, betekenisvolle beweging. Hoewel een ogenschijnlijke contradictie, kan dit in het licht van ons onderzoek juist als aanvulling op elkaar worden gezien. Deze verschillende visies vullen elkaar aan en versterken daarmee het beschouwende en inclusieve karakter van ons onderzoek, waardoor wordt bijgedragen aan de interdisciplinaire diepgang.

¹⁶⁶ Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018): 245.

Organisatie

In dit onderzoek is er sprake van verschillende verklaringsniveaus. Wij zullen deze verschillende verklaringsniveaus met elkaar integreren door middel van de techniek van ‘organisatie’. Door middel van deze integratie kunnen we de interactie tussen verschillende niveaus helder krijgen en de correlaties tussen de verschillende niveaus in beeld brengen.¹⁶⁷ Zie onderstaand figuur 1 voor een schematische weergave hiervan. Waar CA als academische discipline voornamelijk de focus heeft gelegd op het macro- en mesoniveau, daar onderzocht CNBP vooral vanuit het microniveau of het individu. FPM is vervolgens gebruikt als overkoepelend ethisch raamwerk, waardoor de inzichten van CA en CNBP vanuit een overstijgend perspectief van morele lading zijn voorzien. CNBP is bijvoorbeeld betrokken bij het ‘sense-of-self’ construct, hetgeen de individuele persoonlijkheid en haar gedragingen betreft. Gebleken is dat er sprake kan zijn van zelftranscendentie middels meditatie en mystieke ervaringen zoals gefaciliteerd door psychedelica. Dit kenmerkt zich door een dissolutie/overstijgen van het gevoel een solide, afgescheiden, constante ‘ik’ te zijn en meer verbondenheid met een groter geheel. Het construct van het psychologische zelf, ofwel het individu, is ingebed in een culturele context, maar middels zelftranscendentie kan een verminderde identificatie met en overstijging van de psychologische conditionering optreden. Dit kan een positieve rol spelen betreffende de cognitieve *coping* en het welzijn van het individu.

Deze conclusie bevindt zich voornamelijk op het individueel, psychologisch niveau, terwijl vanuit de bijdrage van CA vooral is gekeken naar hoe de New Age bewegingen zich verhouden tot een groter proces van vermeende religieuze individualisering. Hieruit is bijvoorbeeld gebleken dat spirituele expressies van New Age zich, zoals wel gesuggereerd, niet alleen beoefend worden in het privédoornain maar op nieuwe manieren zijn geïnstitutionaliseerd, waarbij alternatieve ‘instituten’ en netwerken wel degelijk een rol spelen bij het vormen van religieuze identiteiten. Dit laat zien dat het vormen van een religieuze identiteit niet alleen een individueel proces is. Het inzicht in de collectieve processen binnen New Age en hoe die individuele religieuze identiteiten beïnvloedt, maakt het mogelijk om de toename in New Age bewegingen te koppelen aan maatschappelijke processen en tendensen, zoals onder andere de exotisering van ‘Oosterse’ religies. Deze conclusie bevindt zich dus enkel op het macroniveau.

¹⁶⁷ Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018): 286.

FPM maakt zowel gebruik van het individuele niveau als het macroniveau. Zo beoordeelt de filosofie met de ethiek als instrument het handelen van individuen, maar ook vanuit een meer overstijgend *framework*, kan de ethiek macro-processen evalueren. Op individueel niveau gaat het dan vooral over de zingeving op dagelijkse basis. Zo is gebleken dat New Age ook daadwerkelijk voor ogen heeft om dergelijke zingeving op dagelijkse basis te bieden aan het individu, middels bijvoorbeeld therapieën die gericht zijn op stressvermindering en zelfactualisatie. Dit past goed in de huidige tendens van secularisatie in de Nederlandse samenleving, waardoor een verlangen lijkt te zijn ontstaan naar alternatieve zingeving op individueel niveau. Daarnaast kan de ethiek als een meer overstijgend *framework* gebruikt worden om processen, fenomenen of gebeurtenissen te evalueren. Hierdoor is het mogelijk om een beeld te krijgen van de betekenis, consequenties of implicaties van een dergelijke ontwikkeling in een bredere context. Zo is het bijvoorbeeld eveneens gebleken dat de New Age beweging sterke focus legt op esoterische cohesie binnen de geïnitieerde kring, hetgeen een soort sociale context creëert. Hierin heerst een gevoel van nauwe verbondenheid met elkaar en met de wereld eromheen, waarin alles morele status geniet. Daartegenover staat wel dat binnen het New Age gedachtegoed zelftranscendentie zeer belangrijk geacht wordt, maar dat het overmatig focussen op zelfactualisatie lijkt door te kunnen slaan in egocentrisme, of zelfs narcisme, wat weer een ontwrichtende, dus moreel verwerpelijke, werking op de Nederlandse samenleving zou kunnen hebben.

Herdefinitie

In deze sectie wordt de integratietechniek van ‘herdefinitie’ besproken. Middels deze techniek kunnen concepten in verschillende teksten en contexten gecorrigeerd worden tot een gezamenlijke, overkoepelende definitie.¹⁶⁸ Hoewel CNBP kijkt naar verschillende onderdelen van New Age bewegingen zoals meditatie, gebruik van psychedelica en mystieke ervaringen, worden deze nooit ‘officieel’ benoemd als specifiek behorend tot New Age bewegingen. FPM en CA kijken daarentegen wel naar New Age bewegingen en het gedachtegoed als een relatief coherent geheel in de vorm van een religiositeit. Daarvan zijn praktijken als meditatie en het gebruik van psychedelica wel een onderdeel. Toch is dit geen conflict, omdat de afzonderlijke disciplinaire conclusies uiteindelijk wel naar dezelfde kenmerken wijzen, bijvoorbeeld dat New Age bewegingen een tegencultuur vormen en alternatieve invulling

¹⁶⁸ Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018): 278.

geven aan de omgang met dergelijke tendensen in de huidige Nederlandse maatschappij (zoals consumentisme en toegenomen stress).

CA noemt als kenmerk van New Age het ervaren van een ‘valse realiteit’ die kan worden overstegen door de zoektocht naar de authentieke zelf. CNBP noemt dit zelftranscendentie en FPM noemt dit zelfactualisatie of zelfverwerkelijking. We zullen deze termen scharen onder een overkoepelende definitie, namelijk zelftranscendentie, omdat de andere twee definities daaronder passen. De authentieke zelf, zoals besproken binnen de CA, betreft namelijk een spiritueel zelf waarin een waarheid huist die voorbij individuele waarheden gaat. Middels verschillende activiteiten zoals meditatie en yoga, kan het psychologische zelf worden overstegen, ofwel zelftranscendentie, waardoor het spirituele/authentieke zelf kan worden ervaren. Zelfverwerkelijking, zoals beschreven binnen de FPM, betreft de individuele transcendentie of het verlossen van ‘het Zelf’, hetgeen ook neerkomt op het transcenderen van het psychologische zelf en zodanig het verlossen/tot de oppervlakte brengen van het spirituele Zelf. Zodanig kan zelftranscendentie als overkoepelende definitie voor alle drie de disciplines worden gebruikt.

Reflectie op disciplinaire aannames

In deze sectie wordt er gereflecteerd op de verschillende disciplinaire assumpties, om te beschouwen hoe deze zich tot elkaar verhouden en wat dit betekent voor het vinden van *common ground*. Binnen de psychologie is er de aanname dat groepsgedrag kan worden gereduceerd tot individuen en de dynamiek tussen hen, en dat de mentale beleving van mensen via psychologische constructen geschiedt.¹⁶⁹ Doordat het neurobiologische aspect van de psychologie een sterk reductionistisch karakter heeft, zou dit hebben kunnen conflicteren met het macroperspectief van de culturele antropologie, in de zin dat er een bepaalde onverenigbaarheid tussen de verschillende inzichten had kunnen optreden. Gezien uiteindelijk het onderzoek vanuit de CNBP heeft geresulteerd in een balans dat zich dominanter in de minder reductionistische cognitieve psychologie bevindt, hoewel neurobiologisch ondersteund, is er uiteindelijk van een dergelijke onverenigbaarheid geen sprake geweest. Deze grotere focus op de hogere-orde aspecten van de psychologie heeft zodanig de potentie voor het verbinden van het individuele perspectief met het culturele perspectief beter kunnen faciliteren. Dit uit zich bijvoorbeeld in de enigszins meer abstracte psychologische focus op het ‘sense of Self’ construct, *coping* en het groepsgevoel, in

¹⁶⁹ Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018): 56.

tegenstelling tot bijvoorbeeld een hele specifieke gerichtheid op een bepaald neurale netwerk. Doordat de verklaringsniveaus van CA en CNBP daardoor wat dichterbij elkaar liggen, is het vinden van *common ground* gunstig beïnvloed. Dit uit zich bijvoorbeeld in de gedeelde horizon die nu eerder kan worden gecreëerd tussen het Zelf als psychologisch construct en de potentiële dissolutie/transcendentie ervan binnen de CNBP en het Zelf als de behuizing van de spirituele waarheid die individuele waarheden overstijgt, zoals binnen de CA. De dissolutie/transcendentie van het psychologische Zelf binnen de CNBP is zodanig te verbinden met het ervaren van het spirituele Zelf zoals binnen de CA.

Binnen de CA staat tevens de veronderstelling van het cultureel relativisme centraal, hetgeen de aanname is dat ideeën over kennis altijd gebonden zijn aan het culturele construct waarbinnen deze gevormd zijn.¹⁷⁰ Er zijn zodanig relativistische waarheden die kunnen worden verkondigd, maar niet zozeer absolute waarheden. Met betrekking tot New Age, wordt er zodanig door CA niet beschouwd of er een absolute kern van waarheid zit in bepaalde aspecten omtrent bijvoorbeeld meditatie, zelftranscendentie en geloofsovertuigingen. Het benadert deze aspecten meer vanuit de collectieve culturele processen die erbij betrokken zijn zoals gesitueerd binnen een specifieke maatschappelijke context. De verkregen inzichten binnen de CA betrekken daarmee de relativistische samenhang. Kennis is zodanig gevormd door de sociale en culturele context en is niet alleen een reflectie van de realiteit.¹⁷¹

Binnen de CNBP daarentegen is er minder sprake van dit relativisme. Hoewel het individu gesitueerd is in een culturele context en daarmee verweven is, staat de psychologie wel meer open voor een absolute kern van waarheid. Dit kan ingezien worden middels verkregen inzichten bij gecontroleerd experimenteel onderzoek naar bijvoorbeeld meditatie of het hebben van een bepaalde geloofsovertuiging. Met betrekking tot New Age, kan dit voornamelijk belicht worden bij de spirituele/mystieke ervaring. Doordat deze ervaring binnen de CNBP kan worden beschouwd als een transcendentie van de conditionering van het Zelf – en daarmee het overstijgen van het relatieve – zou deze ervaring als absoluut kunnen worden geaccepteerd. Hoewel een overstijgende spirituele waarheid binnen de CA wel wordt benoemd, zoals bij de *perennial philosophy*, wordt deze met New Age verbonden waarheid alsnog binnen een sociaal-culturele context geplaatst. Dat beide disciplines zodanig

¹⁷⁰ Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018): 55.

¹⁷¹ Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018): 47.

verschillen in het type waarheidsclaim dat kan worden gedaan, is geen hinder geweest in ons interdisciplinair onderzoek.

Doordat we spiritualiteit, zoals verweven in New Age en haar aspecten beschouwen, en niet een potentiële absolute authenticiteit van spiritualiteit zelf beschouwen, spreken de invalshoeken van CNBP en CA binnen het kader van dit onderzoek elkaar niet tegen.

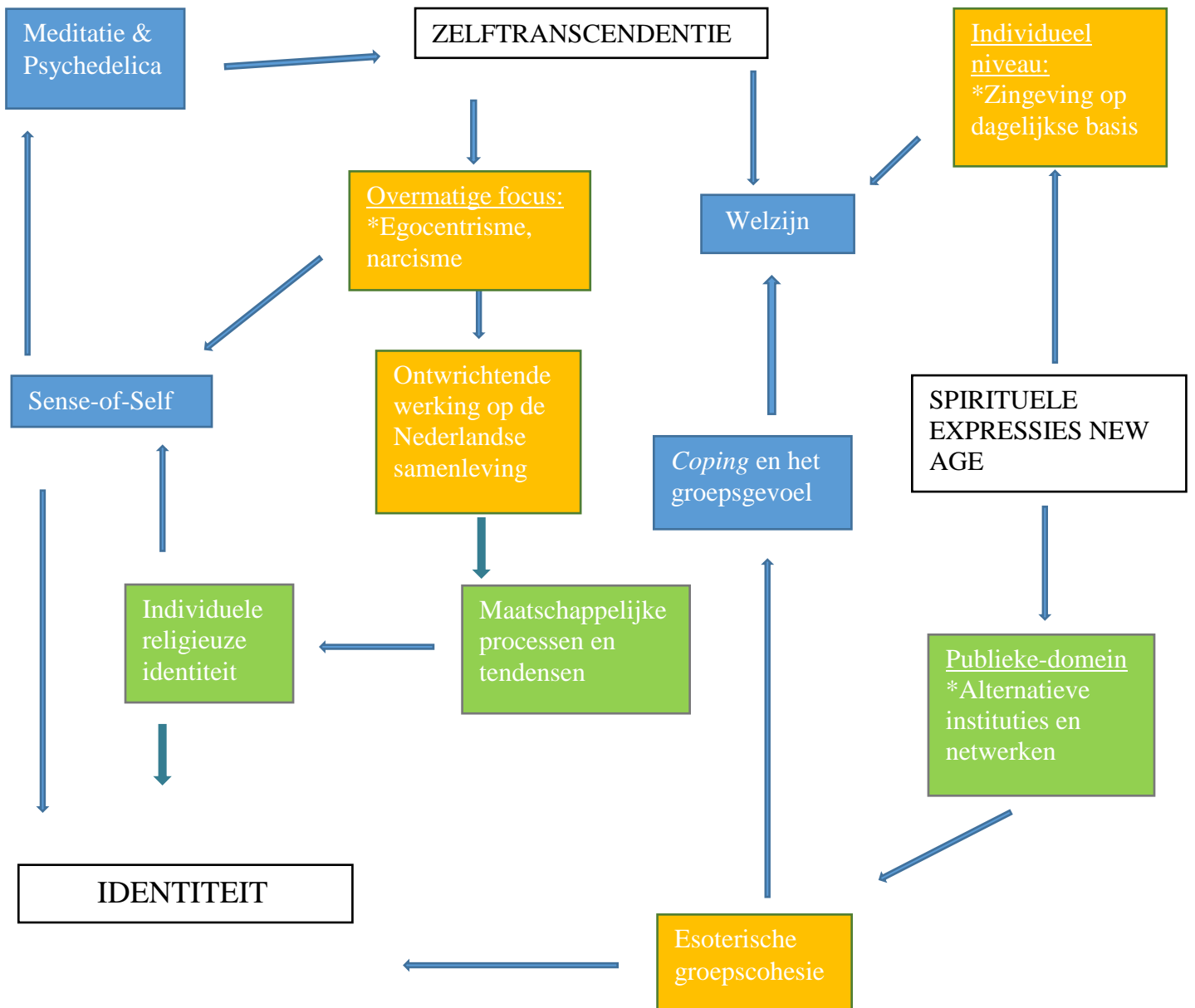
FPM onderzoekt vervolgens met de ethiek van Kant als instrument wat de morele implicaties zijn van het New Age gedachtegoed. Dit wordt gedaan vanuit een meer interdisciplinair perspectief, door als het ware overstijgend de inzichten uit de disciplinaire bijdragen van CA en CNBP te evalueren aan de hand van de categorische imperatief van Kant. Daarna is het mogelijk om de bijbehorende morele implicaties te adresseren en kritisch te evalueren aan de hand van enige morele theorie met een overwegend objectief karakter. De inzichten van CA en CNBP zijn uiteengezet. Vervolgens, is de categorische imperatief van Kant gebruikt om als ethisch raamwerk te dienen, waar de bevindingen en veronderstellingen van CA en CNBP onder vallen. Om deze reden heeft FPM geen conflicterende assumpties met CA en CNBP, aangezien FPM in dit specifieke onderzoek juist op deze assumpties overkoepelend en met enige objectiviteit heeft getracht te reflecteren. Op deze manier wordt een extra dimensie, ofwel meer lading, gegeven aan de inzichten van CA en CNBP.

Figuur 1: Schematische weergave van de *common ground* techniek ‘organisatie’.

CNBP: **blauw**

CA: **groen**

FPM: **oranje**

Conclusie: More Comprehensive Understanding

In deze paragraaf integreren wij de disciplinaire inzichten tot een meer omvattend geheel waardoor wij een interdisciplinair antwoord kunnen geven op onze hoofdvraag. Dit noemt Repko de *more comprehensive understanding*.¹⁷² De toename van New Age bewegingen kan worden verklaard door een aantal factoren. Allereerst heerst er een algemeen gevoel van onvrede over de moderne Nederlandse samenleving. Dit gevoel van onvrede heeft te maken met het idee dat het ‘Westen’ als het ware is ‘doorgeschoten’. Door veel mensen wordt de samenleving als té materialistisch ervaren, alles draait enkel nog om consumptie. Daarnaast wordt de mate van bureaucratie in de Nederlandse samenleving door veel mensen als vervreemdend ervaren. Dit leidt tot een behoefte aan andere vormen van zin- en betekenisgeving: er is behoefte aan tactieken die mensen helpen om *om te gaan* met deze aspecten van moderniteit. Veel mensen voelen zich daardoor aangetrokken tot activiteiten zoals meditatie, yoga of healing, ofwel praktijken die onderdeel zijn van voornamelijk Oosterse religies en bedoeld zijn om zelftranscendentie te bereiken. Hier ligt een belangrijk proces aan ten grondslag, namelijk dat de ontevredenheid over de ‘Westerse’ maatschappij samengaat met een romantisering en exotisering van zowel het verleden als het Oosten, waarin de tradities uit deze tijden en plekken als authentiek en beter worden gezien.

Toch neemt dit niet weg dat praktijken voor zelftranscendentie zoals yoga en meditatie werkelijk een positief effect kunnen hebben op het welzijn. Zo traint meditatie een meta-cognitieve en niet-oordelende houding, positieve herwaardering en meer emotionele regulatie. Dit kan bijdragen aan cognitieve flexibiliteit en de vermindering van stress. Ook het behoren tot een groep als New Age en het groepsgevoel dat daardoor bij het individu heerst, kan net als meditatie bijdragen aan de cognitieve *coping*, ofwel manieren, hoe *om te gaan* met gebeurtenissen in het dagelijks leven. Gerelateerde aspecten aan deze *coping*, zoals het adaptief vermogen, de gezondheid en betekenisgeving, kunnen zodanig positief betrokken zijn bij het welzijn. Tevens kan het gebruik van psychedelica en de daarmee tot stand te brengen mystieke ervaring en zelftranscendentie, een potentiële positieve bijdrage leveren aan het welzijn. De zin- en betekenisgeving die New Age biedt, in combinatie met het toenemen van welzijn door spirituele activiteiten, zoals meditatie, maken dat New Age bewegingen in dit opzicht voor de Nederlandse samenleving gezien kunnen worden als moreel waardevol op Kantiaanse grond.

Daarnaast lijkt de populariteit van New Age in Nederland deels verklaard te kunnen

¹⁷² Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018): 323.

worden door de rol van New Age als de anti-dogmatische en anti-institutionele tegenhanger van de voorheen dominante religie in Nederland: het christendom. Toch concluderen wij dat er binnen New Age wel degelijk sprake is van een fundamenteel, universeel gedachtegoed of dogma. Dit gedachtegoed bestaat voornamelijk uit het willen bereiken van een spirituele ‘essentie’ of waarheid. Deze waarheid of essentie kan alleen worden ervaren en niet worden beschreven. Zelftranscendentie, zoals te bereiken via onder andere meditatie en psychedelica, kan deze ervaring faciliteren. Zelftranscendentie betreft namelijk een dissolutie/transcendentie van het psychologische Zelf en het ervaren van het authentieke/spirituele Zelf. Dit spirituele Zelf wordt de ‘essentie’ of waarheid genoemd.

Het New Age gedachtegoed gaat vooraf aan het incorporeren van verschillende religies, omdat New Age beoefenaars geloven dat alle religieuze tradities uiteindelijk wijzen naar dezelfde spirituele waarheid of essentie. Toch heerst er binnen New Age ook het gedachtegoed dat ‘jouw antwoord’ ‘het antwoord’ is. Er bestaat wel een absolute waarheid, maar in relatieve vorm die zich bevindt in de ervaring en verklaring van het individu zelf. Dit is ethisch problematisch op Kantiaanse grond, omdat moreel subjectivisme in de samenleving zou kunnen leiden tot een gevoel van *anything goes*, waar Kant juist een universele en objectieve moraal voorschrijft. Dit gedachtegoed laat zien dat de betekenis van religie, onder hoogopgeleiden in Nederland, is verschoven van een focus op een essentiële externe waarheid (zoals de bijbel in het christendom) naar een essentiële waarheid die huist in het Zelf. Dit betekent echter dat er, ondanks deze verschuiving, wel nog steeds sprake is van één waarheid.

Ook wordt het New Age gedachtegoed steeds zichtbaarder in het publieke leven. De spiritualiteit van New Age wordt in toenemende mate gematerialiseerd. Dit gebeurt op verschillende manieren. Allereerst is er sprake van commercialisering, waarin het New Age gedachtegoed wordt gematerialiseerd in allerlei verschillende consumptiegoederen zoals alternatieve geneesmiddelen, beeldjes van hindoeïstische goden of boeddha’s en wierook. Daarnaast worden cursussen in New Age activiteiten zoals meditatie, yoga en healing ook verkocht. Dit lijkt op het eerste gezicht een contradictie met het anti-materialistische gedachtegoed. Toch laat dit zien dat New Age zich als het ware vormt naar de moderniteit, waarin consumptie een essentieel onderdeel is van identiteitsconstructie en zingeving. Wij concluderen dan ook dat deze gematerialiseerde spiritualiteit niet inherent ‘leeg’ of betekenisloos is maar juist wel ‘echte’ effecten heeft, in de zin dat de consumptiegoederen het gedachtegoed van New Age omvatten, overbrengen, verspreiden en daardoor effect hebben op de individuele religieuze identiteit. Deze vercommercialisering betekent ook dat

steeds meer mensen in aanraking komen met New Age gedachtegoed. Naast vercommercialisering komen mensen ook meer in aanraking met New Age door toegenomen *mediatization* in religie in het algemeen. Religieus gedachtegoed wordt in toenemende mate geïncorporeerd in verschillende media, voorbeelden hiervan in Nederland zijn tv-programma's zoals Astro-TV en magazines zoals Hapinez en Flow. Als laatste heeft New Age een grotere zichtbaarheid in het publieke leven doordat aspecten van New Age worden geïncorporeerd in verschillende instituties zoals de zorgsector, gevangenissen en andere overheidsinstanties maar ook in toenemende mate een rol speelt in het bedrijfsleven. Dit kan onder andere verklaard worden door de positieve effecten van activiteiten als meditatie en yoga op het welzijn en de positieve implicaties die dit kan hebben binnen voornoemde velden. Ondanks dat New Age van binnenuit wordt gezien als volledig anti-institutioneel trekt de toenemende rol van New Age in het publieke dit in twijfel. Dit toch wel institutionele karakter van New Age wordt ook bevestigd door het bestaan van externe autoriteiten, zoals *healers* en spirituele docenten. Het bestaan van deze autoriteiten laat zien dat New Age niet enkel een individuele aangelegenheid is. Deze autoriteiten socialiseren mensen namelijk binnen het gedachtegoed en hebben dus een groot effect op de individuele religieuze identiteit.

Dit proces kan begrepen worden door te kijken naar de manier waarop mensen een 'sense-of-self' construeren. Er is bij de 'sense-of-self' sprake van een verhalend- en ervarend zelf. Het verhalend zelf is hierin hoe mensen over zichzelf vertellen en dus zichzelf een identiteit aanmeten. Het ervarend zelf betreft hoe mensen gebeurtenissen ervaren en begrijpen. In het geval van New Age zorgt het contact met autoriteiten ervoor dat mensen steeds meer naar zichzelf gaan refereren met spiritueel taalgebruik en zichzelf in toenemende mate als spiritueel zien. Daarnaast gaan mensen door dit contact ook ervaringen labelen als spiritueel. Dit heeft tot gevolg dat er binnen de geïnitieerde spirituele kring een versterkt gevoel van esoterische cohesie heerst, wat een exclusief karakter impliceert. Deze nagenoeg sektarische vorm van vereniging is in combinatie met de individualistische focus problematisch verenigbaar met de categorische imperatief van Kant. Het lijkt niet rationeel om te willen dat iedereen zich op een dergelijke manier verenigt of slechts bezig is met zelfverwerkelijking, omdat dit een ontwrichtende werking kan hebben op de stabiliteit in het sociale domein in Nederland. In het geval van het New Age gedachtegoed kan de individualistische focus gezien worden als het gelijkstellen van menselijk geluk aan zelf-perfectie of het verlossen van de ziel. Daarnaast betekent de esoterische manier van verenigen binnen New Age dat autoriteit en gedecentraliseerde 'instituties', ondanks dat de

focus meer ligt op het individu, nog steeds een grote rol spelen bij het socialiseren en aantrekken van mensen in het New Age gedachtegoed.

Concluderend hebben wij, door te kijken naar de voedingsbodem voor de hernieuwde interesse in New Age, laten zien hoe New Age zich op verschillende manieren verhoudt tot grotere processen in de samenleving, zoals commercialisering en individualisering, en processen op individueel niveau, zoals het verlangen naar groter welzijn en betekenisgeving. Onderzoek naar New Age laat zien dat, in ieder geval voor hoogopgeleide Nederlanders, religieuze of spirituele beleving een transformatie doormaakt richting individualistische zingeving op dagelijkse basis en het afzetten tegen de dominante cultuur. Daarnaast laat het zien dat religieuze organisatie verandert, voornamelijk door toegenomen commercialisering en gedecentraliseerde instituties en autoriteit.

Ambivalentie is kenmerkend voor New Age, dus het gedachtegoed blijft zeker niet onbetwist. Ondanks dat New Age als religiositeit in vele opzichten een verandering in religieuze beleving laat zien, laat het anderzijds zien dat nog steeds sprake is van een esoterisch coherent, dogmatisch en institutioneel karakter, wat contrasteert met het idee dat New Age enkel een individuele aangelegenheid zou zijn. Er zijn een aantal beperkingen binnen dit onderzoek. Allereerst is, zoals in de introductie aangekondigd, voornamelijk gekeken naar de populariteit van New Age, welke vooral heerst onder hoogopgeleide Nederlanders. Om deze reden is ons onderzoek klasse-specifiek uitpakkt. In vervolgonderzoek zouden ook andere bevolkingsgroepen toegevoegd kunnen worden aan onze analyse, om een meer genuanceerd en volledig beeld te geven van de hernieuwde interesse in New Age onder zowel hoogopgeleide- als laagopgeleide Nederlanders. Een andere beperking is dat interdisciplinair onderzoek naar New Age recent is, waardoor weinig vergelijkingsmateriaal met ons onderzoek voorhanden is. Dit geldt ook voor de discipline CNBP, waarin onderzoek naar meditatie, sociale neurowetenschappelijke aspecten, en psychedelica nog aan het begin van haar ontwikkeling staat. Door het uitvoeren van meer interdisciplinair vervolgonderzoek naar deze aspecten, zal in de toekomst uitgebreidere kennis en vergelijkingsmateriaal beschikbaar zijn. Hierdoor kunnen resultaten in een bredere wetenschappelijke context worden geplaatst.

Door de beschouwing van sociale, cognitieve en morele processen omtrent New Age en de daaruit volgende interdisciplinaire synthese, is er bijgedragen aan een diepgaande verklaring van de hernieuwde interesse in New Age. Eveneens is de betekenis van religiositeit in de huidige maatschappelijke context van de moderne Nederlandse samenleving duidelijker geworden. Gezien religie een complex en multifactorieel fenomeen

is en nauw betrokken kan zijn met allerlei maatschappelijke processen, is het wenselijk om er een beter begrip van te verkrijgen. Door dit betere begrip kunnen andere, met religie verweven, complexe huidige maatschappelijke processen ook mogelijk beter worden begrepen. Dit zou belangrijke implicaties kunnen hebben voor de reflectie op de maatschappij en haar (toekomstige) inrichting, hetgeen de maatschappelijke relevantie van ons onderzoek symboliseert.

Gezamenlijke Bibliografie (Inleiding, Common Ground & MCU):

Allen F. Repko and Rick Szostak, *Interdisciplinary Research: Process and Theory* (Sage Publications, 2018).

Aupers, Stef en Houtman, Dick, "Beyond the Spiritual Supermarket: The Social and Public Significance of New Age Spirituality," *Journal of Contemporary Religion* 12, No. 2 (Januari 2007): 201-222.

Centraal Bureau Statistiek, *Religie aan het begin van de 21ste eeuw* (Den Haag, 2009)
de Hart, Joep. *Geloven Binnen en Buiten Verband* (Amsterdam: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2014).

Dobbelaere, Karel in Grace Davie, *The Sociology of Religion* (London: Sage Publications, 2007).

Heelas, Paul, *The New Age Movement: the Celebration of the Self and the sacralization of Modernity* (Malden: Blackwell Publishers, 1996): 153-160.

Jespers, Frank "From New Age to New Spiritualities: Secular Sacralizations on the Borders of Religion" in *New Age Spirituality: Rethinking Religion* bewerkt door Steven J. Suttcliff en Ingvild Saelid Gilhus (London: Routledge, 2013): 181-202.

Snik, Ger en de Jong, Johan, "Moet een liberale overheid bijzondere scholen bekostigen?" *Pedagogiek* 21, no. 3 (2002).

Stolow, Jeremy, "Religion, Media and Globalization" in *The New Blackwell Companion to the Sociology of Religion* bewerkt door Bryan S. Turner (Oxford: John Wiley & Sons Ltd, 2010): 544-562.

Taves, Ann en Kinsella, Michael, "Hiding in Plain Sight: the Organizational Forms of "Unorganized Religion"" in *New Age Spirituality: Rethinking Religion* bewerkt door Steven J. Suttcliff en Ingvild Saelid Gilhus (London: Routledge, 2013).

Wouter Hanegraaff "New age religion and secularization." *Numen* 47, no. 3 (2000): 288-295.